

Klâsik Arap Şiirinde İntihâl Olgusu

Yrd.Doç.Dr.M.Akif ÖZDOĞAN*

Özet

Klâsik Arap şiirinde intihâl olgusu, tarihi süreci içerisinde edebiyat eleştirmenlerinin gündeminde kalmış; şiirin söz ve anlamının tamamının veya bir kısmının aşırılması intihâl kabul edilmiştir. Abbâsiler döneminde bazı ön yargılı edebiyatçıların, yenilikçi (muhtes) şâirleri intihâl ile suçlamaları üzerine, edebiyat eleştirmenleri intihâl kriterleri tespit etmişlerdir. Şâirlerin intihâli konusunda önemli ve ciddi çalışmalar yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: *Klâsik Arap şiiri, intihâl, yenilikçi şâir, eleştiri.*

The Plagiarism Case In The Classic Arab Poem

Abstract

The Plagiarism case continued on the agenda of the literature critics through history in the classic Arab poem. It was accepted that remarks and meanings of poem was completely or partly plagiarized was plagiarism. Once some of prejudiced litterateur had accused advocate of change (muhtes/ modern) poets of plagiarism, the literature critics determined plagiarism criterions in the Abbasid period. In this field, important and serious works were brought out.

Keywords: *Classic Arab poem, plagiarism, modern poet, critic*

* KSÜ İlahiyat Fakültesi Arap Dili ve Belagatı Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

Giriş

Klâsik Arap edebiyatı tarihinde intihâl (aşırma), İslâm öncesi ve sonrası dönemde az rastlanan, Emevîler döneminde nakâiz şâirlerinin birbirlerini intihâl ile suçlamaları ile hızını artıran, Abbâsîler döneminde ise muhdes (yeni) şâirlerin edebî çevreye girmeleri ile büyük artış gösteren bir olgudur.

Abbâsîler döneminde muhdes şâirler denilen Ebû Temmâm ve taraftarları, şiirde edebî sanat ağırlıklı yeni tarz ve üslûb kullanmaları üzerine, kadîm (önceki döneme tâbi olan) şiir taraftarları el-Buhturî etrafında toplanarak, Ebû Temmâm ve arkadaşlarının şiirleri hususunda, yenilikleri kabul etmeme ve yeni olarak gösterilenlerin önceki şiirde de olduğunu, hatta yenilerin eski şiirlerin lafız ve anlamlarını intihâl ettiklerini ortaya koyan çalışmalar yapmışlardır. Bu durum karşısında muhdes şiir taraftarları da el-Buhturî'nin şiirlerindeki intihâllerini tespit eden çalışmalar başlatmışlardır.

İntihâl konusunda aşırılıklar ortaya çıkınca, orta yolu bulmaya çalışan eleştirmenler, konu ile ilgili metodolojik kurallar ortaya koymuşlardır. Bu dönemden itibaren, edebî eleştirinin en önemli konularından biri olmuştur. İntihâl, müstakil belâgat kitaplarında da bedî' sanatlarının sonunda ek olarak yerini almıştır. Klâsik şiirde intihâl ile ilgili onlarca isim üretilmiş ve bunların en kapsamlısı da *serika* (çoğ. serikât) kavramı olmuştur. *Serika* kavramı İslâm öncesi *intihâl* ise Emevîler döneminden itibaren kullanılmıştır.

İntihâl Ve Serika Kavramının Anlam Alanı

Bu kavramların tanımını Arapça kaynaklardan vermeden önce günümüzde yapılan tariflere bir göz atalım. İntihâl, birinin eserini bütünüyle veya kısmen alıp kendine mal etme anlamına gelmektedir. İntihal etmek, edebî hırsızlık yapmak, başkalarının eserlerini kendine mal etme, başkasına ait bir edebiyat eserini (özellikle şiir) tamamen veya kısmen kendisi-

nin gibi göstermek gibi anlamları da vardır¹.

Bilimsel çalışmalarda intihâl ise, sözlük anlamına uygun olarak “başkalarının düşüncelerini, görüşlerini bilgi kaynağını bildirmeden ve atıfta bulunmadan bilinçli olarak ya da farkında olmadan alıp kullanmak ve kendi görüşü gibi sunmak” şeklinde tarif edilmektedir. İntihâli, bir yazının tamamını veya bir kısmını kaynak belirtmeksizin yapılan biçimsel aşırma; birinin görüşlerini dilsel ve yapısal anlatımını değiştirerek aşırma şeklinde ele almak mümkündür².

Türk edebiyatında *intihâl* kelimesi “Edebiyatta birinin yazı veya şiirini kendisinin gibi gösterme³” anlamında kullanılmaktadır. Nitekim Tâhir’ül-Mevlevî, “Edebiyat Lügati” adlı eserinde intihâli, “Başka bir şâirin sözünü benimsemekdir (aşırma) ki müteşâirlerin (şâir geçinenlerin) tutuldukları bir hastalıktır”, şeklinde tarif ederek “Böylelerine “düz-i sühân” yani “söz hırsızı”, yaptıklarına da “intihâl-i şi’r” yani şiir çalmak” denildiğini belirterek *Sünbülzâde Vehbî’nin*, meşhur “Sühân” kâsidesinde böyleleri için:

İntihâl-i şi’r edene kat’-i zebân lâzımdır

Böyledir şer’-i belâgatta fetâvây-ı sühân

(Şiir intihâli yapanların belâgat kanunlarına göre dillerinin kesilmesi lazımdır).

Hükmünü verdiğini belirtir⁴. Belâgat kurallarına göre intihâl yapanların dilinin kesilmesi mecâzi bir ifâde olup, *şâirin diğer şâirler çevresinden dışlanması* şeklinde anlamak mümkündür. Nitekim Emevî şâirlerinden el-Ferezdek (112/730)’ın, “en iyi intihâl, el kesilmesinin olmadığı intihâl-

¹ Meydan Larousse, *İntihâl maddesi*, Meydan yay., İstanbul, VI, 352.

² İntihâl, [http:// www.fbe.mefu.edu.tr/intihal/intihal.thm](http://www.fbe.mefu.edu.tr/intihal/intihal.thm). Erişim tarihi: 07.10.2005

³ İskender Pala, *Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü*, Kültür Bak. yay., Ankara, 1989, I, 497; Seyit Kemal Karaalioğlu, *Türkçe ve Edebiyat Sözlüğü*, Okat yay., Ankara, 1967, 81.

⁴ Tahir’ül-Mevlevî, *Edebiyat Lügati*, Enderun Kitâbevi, İstanbul, 1973, 67.

*dir*⁵, sözü şiir intihâlinde maddi cezanın olmadığına işaret eder.

Günümüzdeki Arapça belâgat lügatlerinde *serika* kavramı ile *intihâl* kavramlarının⁶ tarifi sade bir tarzda “*bir şâirin başka bir şâirin şiirini alıp, kendisine mâl etmesi*” şeklinde küçük farklılıklarla aynı anlamda kullanılmaktadır. Arapçada aşırma anlamında kullanılan intihâl ve serika kavramları Türkçede de intihâl ve sirkat olarak kullanılmaktadır. Çalışmamızda serika, sirkat kelimeleri yerine dilimizde de kullanılan intihâl kelimesini kullanacağız. Bu bağlamda kullanacağımız intihâl kelimesi, Klâsik Arap şiirindeki serika'nın tamamını kapsamaktadır.

Klâsik Arap edebiyatında *intihâl* kelimesi *şiir aşırması* konusunda kullanılmakla birlikte *serika* (ç.serikât) kelimesi daha yaygın olarak kullanılmıştır. Klâsik dönemde aşırma olgusu, es-Serikâtu's-şi'riyye adı altında ele alınmıştır. Çağdaş yazarlar arasında, hem şiir, hem de diğer söz aşırımlarını *es-serikâtu'l-edebiyeye* adıyla kullananlar da vardır⁷. Nitekim Bedevî Tabâne'nin “*es-Serikâtu'l-edebiyeye*” si⁸, 'Abdul'azîz el-Hanevî'nin “*Dirâse havle's-serikâti'l-edebiyeye*” adlı eserleri bunlar arasındadır. Bu dönemde *serika* kavramı ile intihâl kavramı eş anlamlı olarak kullanılmakla birlikte; *İntihâl* ile “*başkasına ait bir sözü lafız ve anlamı ile aşırma*” kastedilirken; *serika* ile “*ahz, ictilâb, nesh, mesh, selh, açık ve gizli intihâl, iyi intihâl gibi kavramları içine alan ve bir kısmı intihâl kabul edilmeyen bir olgu*” ifade edilmiştir.

⁵ eş-Şâhid el-Büşeyhî, *Mustalahâtu'n-nakdi'l-Arabî*, Dâru'l-Kalem, 1993, 287.

⁶ el-Halîl b. Ahmed, *Kitâbu'l-ayn*, N-h-l ve S-r-k maddesi, neş. Mehdi el-Mahzûmi- İbrâhîm es-Samarrâî, el-Muessesetu'l-a'lâmî, Beyrut, 1968; Ahmed Matlûb, *Mu'cemu'l-mustalahâti'l-belâgiyye ve tatavvurihâ*, Matba'atu'l-mecâmi'l-ilmîyye, Irak, karş: intihâl: I,323, serika: III, 38; eş-Şâhid el-Büşeyhî, *Mustalahâtu'n-nakdi'l-edebî*, 287.

⁷ İsmail Durmuş, “İntihâl” mad., T.D.V. *İslam Ansiklopedisi*, XXII, 347.

⁸ Bkz. Bedevî Tabâne, *es-Serikâtu'l-edebiyeye*, Nehdatu Mısır, Kahire, tsz., 32.

İntihâlin Tarihi Gelişimi

Klâsik Arap şiirinde intihâl olgusunun tarihi süreç içerisinde geçirmiş olduğu değişiklikleri ortaya koymak için semantik yöntemden⁹ yararlanacağız. Bu açıdan, intihâl kavramının İslâm öncesi, Sadru'l-İslâm (İslâm'ın doğuşundan Emevilere kadar olan dönem), Emevîler (41/661-132/750) ve Abbâsiler (132/750-656/1258) döneminde gelişimini kısaca ele alacağız.

İslâm Öncesi Ve Sadru'l-İslâm Döneminde İntihâl

Arap edebiyatında şiir intihâli İslâm öncesi dönemden itibaren var olup, eşya hırsızlığına benzetilmiş¹⁰, şâirler intihâli kusur kabul etmiş ve kendilerinde böyle bir özelliğin olmadığını vurgulamışlardır. Bu dönem şâirlerinden Tarafe b. 'Abd (m.560), şiir intihâli yapmadığını ve insanların en kötüsünün şiir intihâlinde bulunan olduğunu veciz bir şekilde şöyle vurgulamıştır¹¹.(Basît):

وَلَا أُغَيِّرُ عَلَى الْأَشْعَا أُسْرُقُهَا	غَنَيْتُ عَنْهَا وَ شَرُّ النَّاسِ مَنْ سَرَقَا
<i>Ben aşırarak şiir intihâli yapmam. Buna ihtiyacım da yok. İnsanların en kötüsü intihâl yapandır.</i>	

Tarafe, bu şiirinde önce “igâre” daha sonra “serika” kelimesini kullanarak başkasının şiirini intihâl etmediğini belirtmiştir. İgâre kavramı, “büyük ve meşhur bir şâirin diğer bir şâirin orijinal ve hoş anlamlarını alıp, kullanması¹²” anlamına gelmektedir.

İslâm öncesi dönemde İmru'u'l-Kays (m.540) ile Tarafe

⁹ Semantik yöntem için Bkz. Toshihiko Izutsu, *Kur'an'da Allah ve İnsan*, Yeni Ufuklar neş., çev. Süleyman Ateş, İstanbul, tsz., 15; F.R. Palmer, *Semantik*, çev. Ramazan Ertürk, Kitâbiyât, Ankara, 2001.

¹⁰ Muhammed 'Azzâm, *Mustalahâtun nakdiyye*, Menşûrâtu vezâreti's-sekâfe, Dimeşk, 1995, 279.

¹¹ Tarafe b. 'Abd, *Divân*, neş. Kerim el-Bustânî, Dâru sâdır, Beyrut, tsz., 70; Muhammed es-Seyyid el-Hadîdî, *es-Serikâtu's-şî'riyye beyne'l-Âmidî ve'l-Curcânî*, Mansûre, 1997, 16.

¹² İbn Reşîk, *el-'Umde fî mehâsini's-şî'r ve âdâbihi ve nakdih*, neş. Muhyiddin Abdulhamîd, Dâru'l-cil, Beyrut, 1972, II, 284.

b. ‘Abd (m.560); el-A‘şâ (7/628) ile en-Nâbiga (m.604); Evs b. Hacer (vefatı hicretten önce) ile Zuheyr b. Ebî Sulmâ (m.610) birbirlerinin şiirlerini intihâl ettikleri rivâyet edilmektedir¹³.

Bu dönemde yapılan şiir intihâli ile ilgili en çok kullanılan örnek, İmru‘u‘l-Kays ile Tarafe b. ‘Abd’in aşağıdaki beyitleridir. Tarafe’nin İmru‘u‘l-Kays’tan intihâl ettiği rivayet edilen bu beyitler, lafız ve anlam olarak aynı, sadece son kelimeler farklı olup, bu kelimeler de aynı anlamda kullanılmıştır.

İmru‘u‘l-Kays¹⁴, (Tavîl):

وقوفا بها صحبي علي مطيهم	يقولون لا تهلك أسي وتجمل
“Arkadaşlarım orada develerini durdurarak bana, kendini hüznün ve kedere bu kadar kaptırma, sabırlı ol, diyorlardı”.	

Tarafe¹⁵, (Tavîl):

وقوفا بها صحبي علي مطيهم	يقولون لا تهلك أسي وتجدد
“Arkadaşlarım orada develerini durdurarak bana, kendini hüznün ve kedere bu kadar kaptırma, sabırlı ol, diyorlardı”.	

Bir kısım edebiyat tenkitçilerine göre Tarafe, bu beyti İmru‘u‘l-Kays’tan intihâl etmiştir. Ancak bu intihâl ithamı el-Kâdi el-Curcânî (392/1002) gibi tenkitçiler tarafından *tevârud* kavramı ile hafifletilmiştir¹⁶.

Tevârud; “Aynı dönemde yaşayan iki şâirden birinin söylediği şiiri, diğer şâirin bunu duymadan zihnine, gönlüne doğarak söylemesi”¹⁷ anlamına gelmektedir. Ünlü dilci Ebû Amr b. el-‘Alâ (154/774)’ya “iki şâirin lafız ve anlamı aynı olan şiir söy-

¹³ Ahmed Matlûb, *Mu‘cemu‘l-mustalahâtîl-belâgiyye ve tatavvurihâ*, III, 38.

¹⁴ İmru‘u‘l-Kays, *Dîvân*, neş. Hannâ el-Fâhûrî, Dâru‘l-cil, Beyrut, 1989, 27.

¹⁵ Tarafe b. ‘Abd, *Dîvân*, 19.

¹⁶ el-Kâdi el-Curcânî, *el-Vasâta beyne‘l-Mutenebbî ve husûmihi*, neş. *Muhammed el-Bicâvî, Kahire*, 1945, 183; Usâme b. Munkiz, *el-Bedi‘ fi‘l-bedi‘*, neş. Ali Muhennâ, Dâru‘l-kutubi‘l-‘ilmiyye, Beyrut, 1987, 310.

¹⁷ Ahmed Matlûb, *Mu‘cemu‘l-mustalahât*, II, 378;

lemesi mümkün müdür”, diye sorulunca, “İki şâirin aklına aynı lafız ve anlam gelebilir¹⁸” diyerek tevârud kapısını aralamıştır. Edebiyat kaynaklarında meşhur şâirlerin tevârud yolu ile benzer şiir söylemelerine ilişkin pek çok örnek bulmak mümkündür. Eğer bu beyitlerin tevârud yolu ile söylenmediği tespit edilirse, intihâl olduğu söylenir. el-Kazvîni (739/1338) bu konuda daha ihtiyatlı olunması gerektiğini şöyle belirtir: “Lafız ve anlamda şâirin ittifakının rastlantı olması da mümkündür. İkincinin birinciden intihâl ettiği bilinmediği takdirde falan şâir şöyle dedi, filan şâir de ondan önce şöyle demiştir, denilir¹⁹”.

İbn Reşik (456/1063) İmru’u’l-Kays ve Tarafe’ye nisbet edilen beyitler hakkında şu değerlendirmeyi yapmıştır: *Tarafe, ‘Amr b. Hind döneminde yaşamış 20 yaşında bir delikanlıydı. İmru’u’l-Kays ise el-Munzir el-Ekber döneminde yaşamıştır. Bu nedenle bu iki şâir aynı dönemde yaşamamışlardır. Aynı dönemde yaşamadıkları için tevârud de söz konusu olamaz. Ayrıca Tarafe’ye nisbet edilen bu beytin ona ait de değildir²⁰”.*

Kaynaklarda Kuseyyir ‘Azze (105/723) ile Cerîr (110/729)’e ait lafız ve anlamı aynı olan bir beyitte de tevârud olduğu bilgisi yer almaktadır²¹.

Sadru’l-İslâm döneminde intihâl olgusunun pek gündeme gelmediği görülmektedir. Ancak Hassân b. Sâbit (44/673) gibi hem İslâm öncesi hem de Sadru’l-İslâm döneminde yaşayan şâirler intihâl yapmadıklarını belirtmişlerdir. Hassân b. Sâbit (44/673), şiir intihâli yapmadığını ve zaten buna ihtiyacı olmadığını şu beyitte güzel bir şekilde ifâde etmiştir²². (*Kâmil*):

¹⁸ İbn Reşik, *el-Umde*, II, 289.

¹⁹ Hatîb el-Kazvîni, *Telhîsu’l-miftâh*, yayına hazırlayan: Nevzat H. Yanık-Mustafa Kılıçlı-Sadi Çöğenli, Huzur yay., İstanbul, tsz., 255-258

²⁰ İbn Reşik, *el-Umde*, II, 289.

²¹ Ahmed Matlûb, *Mu’cemu’l-mustalahâti’l-belâgiyye*, II, 378

²² Hassân b. Sâbit, *Divân*, neş.Yüsuf fîd, Dâru’l-cil, Beyrut, 1992, 161.

لا أسرقُ الشعراءَ ما نَطَقُوا	بل لا يُوافقُ شعَرَهُم شعري
Şâirlerin söyledikleri sözleri intihâl etmem, zira onların şiirleri benim şiirlerime göre değildir.	

Bu dönemlerde intihâl konusu fazla gündeme gelmesi de şâirler intihâlin aşırma ve hırsızlıkla aynı olduğunu kabul etmişler ve intihâl ithamı ile karşılaşmaktan endişe etmişlerdir.

Emevîler Döneminde İntihal

Emevîler döneminde Irak'ta el-Ferezdak (112/730), Cerîr (114/732) ve el-Ahtal (92/710) arasında birbirlerini hicveden nakâiz şiir türü ortaya çıkmıştı²³. Bu şâirler kendi aralarındaki husumetten dolayı birbirlerini intihâl ile itham edip; kendilerini intihâl ithamından aklamaya çalışmışlardır.

Bu dönem şâirlerinden el-Ferezdak, şiir intihâli ithamına en çok maruz kalan şâirdir. el-Asma'î (216/813)'nin onun şiirlerinin onda dokuzunun intihâl olduğunu belirtmesi²⁴ de bunu göstermektedir. Yine kaynaklarda aşağıdaki vâkıa el-Ferezdak'ın intihâl ettiğini gösteren en yaygın rivayetlerden biridir: Şâir Cemîl Buseyse (82/701), bir topluluğa şiir inşâ ederken, el-Ferezdak oraya yaklaşarak Cemîl'in şiirlerini dinlemeye koyulur. Cemîl aşağıdaki şiiri okuyunca²⁵: (*Tavîl*):

تَسِيرُ أَمَامَ النَّاسِ وَالنَّاسِ خَلْفَنَا	فإن نحن أومأنا إلى الناس وقفوا
“İnsanlar arkamızda olduğu halde biz onların önünden yürürüz. Biz onlara işaret edince dururlar”.	

el-Ferezdak, bağırarak “bu şiir benimdir”, der. Cemîl de “hayır, benim şiirimdir” diyerek onun fikrini reddeder. el-

²³Bedevis Tabâne, *Dirâsâtun fi'n-nakdi'l-edebe*, 100; Muhammed el-Berâzî, *en-Nakdu'l-edebiyyi'l-kadîm*, Muessesetu'r-risâle, Beyrut, 1987, 105.

²⁴ el-Asma'î, *Kitâbu Fuhûleti's-şua'ra*, neş. Charles C. Torrey, Dâru'l-kitâbi'l-cedîd, 1971, 19; el-Merzubânî, *el-Muweşşah*, neş. Muhammed 'Ali el-Bicâvî, Nehzatu Mısır, Beyrut, tsz., 146.

²⁵ Cemîl, *Dîvân*, Dâru sâdir, Beyrut, 1966, 85.

Ferezdak, bu duruma aldırış etmez ve Cemil'in beytini intihâl ederek oradan ayrılır²⁶.

el-Ferezdak, Cemil'in bu beytini aşağıdaki hale getirir²⁷:

(Tavîl):

□ وإن نحن أومأنا إلى الناس وقفوا	ترى الناس ما سرنا يسرون خلفنا
“Yürüdüğümüzde insanların da arkamızdan yürüdüklerini, onlara işaret ettiğimizde durduklarını görürsün”.	

İbn Reşîk, el-Ferezdak'ın Cemil Buseyne'nin bu beytini zorla aldığını belirterek, buna igâre denildiğini ifade eder²⁸.

el-Ferezdak, aşağıdaki beytinde şâir Cerîr'in şiir intihâl etmesini, kendi babasını bırakıp başkasını baba olarak kabul etmesine benzetmiştir²⁹. (Kâmil)

مثل ادعاء سوى أبيك تنقل	إن استراقك يا جرير قصائدي
Ey Cerîr, benim kasidelerimi çalman, kendi babanı bırakıp başka birini baba kabul etmen gibidir.	

el-Ferezdak, aşağıdaki beytinde, Cerîr (110/729)'e şiirlerini intihâl ettiği ithamında bulunarak “tenahhul” kavramını kullanır³⁰ : (Kâmil)

وأوبدي بتحل الأشعار	لن نذرخوا كرمي بلوم أبيكم
Babanızın asaletsizliğini kurtarmak için şiir çalarak soy-luluğuma ve şahane kasidelerimin düzeyine ulaşamazsınız.	

el-Ferezdak, el-‘Ubeyl b. el-Ferh hakkında “şiirlerinde intihâl (serûk) vardır” ifâdesini kullanarak³¹ intihâl olayını benimsemediğini belirtmektedir.

²⁶ el- İsfehâni, *el-Egâni*, IX, neş. Muhammed el-Gırbâvi, el-Hey'etü'l-Mısriyye, 1993, 341; el-Merzubâni, *el-Müveşşah*, 145.

²⁷ el-Ferezdak, *Divân*, II, neş. Mecid Tarâd, Dâru'l-kitâbi'l-'Arabî, Beyrut, 1992, 82.

²⁸ İbn Reşîk, *Umde*, II, 284.

²⁹ el-Ferezdak, *Divân*, II, 215.

³⁰ el-Ferezdak, *Divân*, I, 393.

³¹ el-İsfehâni, *el-Egâni*, XXII, neş. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrâhim, el-Hey'etu'l-Misriyye, Kahire, 1992, 340.

Cerîr de aşağıdaki beytinde intihâlden uzak olduğunu belirterek; intihâl çeşitlerinden “*ictilâb*” kavramını kullanır³².
(*Vâfir*)

ألم تُخبرُ بِمَسْرُحِي القوافي	فلا عيأ بهنَّ و لا اجتلابا
Benim uyumlu ve güzel kafiyelerim şürdeki durumumu haber vermiyor mu? Ben kafiyede zorlanmam ve kafiye için kimsenin şürini aşırımam.	

İctilâb kavramı, bu beyitte intihâl anlamına gelmekle birlikte intihâlin kavramlaşma sürecinde *ictilâb*, “*Bir şâirin, diğer şâirin beytini beğenip; örnek için (mesel) nakletmesi*”³³ anlamını kazanmıştır.

Nakâiz şâirlerinden el-Ahtal bir şiirinde “*sözümde intihâl yoktur*”³⁴ ifâdesini kullanarak, kendisinin intihâl yapmadığını belirtmiştir. Ancak kaynaklarda el-Ahtal’a atfedilen “*Biz şâirler, lafız intihâlini daha çok yaparız*”³⁵ sözü onun da intihâlden uzak durmadığı fikrini vermektedir. Cerîr ise, el-Ferezdek’in ithamına maruz kalmasına karşın; o dönemi çok iyi tanıyan el-Asma’î, Cerîr’in “*otuz kasidesini inceledim, sadece yarım beytinde intihâl buldum*”³⁶, şeklinde olumlu görüş belirtmiştir. Ancak el-Kâdî el-Curcânî’nin intihâlin çok eskiden beri süregelen bir sorun olduğunu ifâde etmesi³⁷ de şâirlerin başka şâirlerin lafız ve anlamlarını kullanmaktan geri durmadıkları bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır³⁸.

Şâir İbn Mukbil (25/645) de intihâl anlamında “*serikât*” kavramını muhatabını şiir intihâlinde beceriksizlikle suçlama-

³² Cerîr, *Dîvan*, Dârü sâdır, Beyrut, 1960, 57; eş-Şâhid el-Büşeyhî, *Mustalahâtu’n-nakdi’l-arabi*, 292.

³³ Ahmed Matlûb, *Mu’cemu’l-mustalahât*, I, 52.

³⁴Bkz. el-Ahtal, *Dîvân*, neş. Mehdi Nâsiruddîn, Dâru’l-kutubi’l-’ilmiyye, Beyrut, 1986, 270.

³⁵ el-Merzubânî, *el-Muveşşah*, 186.

³⁶ el-Asma’î, *Kitâbu Fuhûleti’s-şuarâ*, 19.

³⁷ el-Curcânî, *el-Vasâta*, 214.

³⁸ Bkz. el-Merzubânî, *el-Muveşşah*.

sında kullanmıştır³⁹. (Tavîl)

كلام تهاداه اللّٰم تهاديا	وأما سرّاقاتُ الهجاءِ فإنّها
Onun hiciv konusunda yaptığı intihâller, adi kişilerin yapacağı iştir.	

Abbâsîler Döneminde İntihal

Abbâsîler döneminde edebiyat tarihi ve edebî eleştiri eserlerinin yazılmaya başlanmasıyla birlikte, intihâl olgusunun kaynaklarda yer yer ele alınmaya başlandığı görülür. Muhdes şâirlerin öncüsü Ebû Temmâm (231/845) edebî sahada önemli tesirler bırakıncaya kadar bu konu normal bir seyirde gelişme gösterir⁴⁰. Muhdes şâirler döneminde intihâlin alanı çok genişleyerek edebî eleştirinin konusu oldu. Daha sonraları da müstakil belagat kitaplarının son bölümünde geniş olarak ele alındı.

el-Asmaî (216/813) *Kitâbu Fuhûleti's-şua'ra'*, adlı eserinde şiir intihâlini ele aldığı şâirlerin özelliklerini anlatırken intihâl yapan şâirleri de belirtir: “*Tufeyl (8/629) bana göre İmru'u'l-Kays'tan daha iyi şâirdir, ancak Tufeyl onun şiirlerinden ahz (intihâl) etmiştir*” diyerek Tufeyl'in intihâl kusurunun olduğunu ifâde eder. Ama el-Asmaî, fuhûl (seçkin) şâirlerin intihâl etmesini büyük kusur görmez⁴¹.

İbn Sellâm (231/845), *Tabakâtu's-şu'arâ'* adlı eserinde şâirlerin özelliklerini belirtirken; intihâl yapan şâirleri de zikreder. Genellikle *ahz* (alma) kavramını kullanır. Karâd b. Haneş'i anlatırken şiirde *igâre* yaptığını belirtir⁴². İbn Sellâm, ictilâb kavramını da kullanır. “*ez-Zibrikân'ın en-Nâbiğa'nun bir beytini ahz ederek, ilave yaptığını; ancak bunu ictilâb etmeyip, atasözü gibi kullandığını*” belirtir. İbn Sellâm, Arapların genel-

³⁹ İbn Mukbil, *Divân*, neş. A. İhsan Türek, T.T.K. basımevi, Ankara, 1967, 161.

⁴⁰ Tâhâ Ahmed İbrâhîm, *Târihu'n-nakdi'l-edebî 'inde'l-'Arab*, Dâru'l-kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1985, 161.

⁴¹ el-Asmaî, *Kitâbu Fuhûleti's-şua'ra'*, 10.

⁴² İbn Sellâm, *Tabakâtu's-şu'arâ'*, neş. el-Lecnetu'l-câmi'iyye, Dâru'nehdati'l-'arabiyye, Beyrut, 147.

likle bunu yaptığını da ifâde eder⁴³. el-Asma'î ve İbn Sellâm ile birlikte *serika* ve *intihâl* kavramlarından daha hafif bir kavram olan *ahz* kelimesinin kullanılmaya başlandığı görülür.

İbn Kuteybe (276/889) de *eş-Şi'r ve's-şu'arâ'* adlı eserinde İbn Sellâm gibi intihâlleri (*ahz*) olan şâirleri belirtir. Müşterek anlamlardan bahsederek, anlamlara ilave yapılan intihâli açıklar. İntihâl edilen şâirin önce gelme üstünlüğü, intihâl edenin de ilave üstünlüğünün olduğunu belirtir⁴⁴. İbn Kuteybe, intihâl konusunda *ahz* kelimesini kullanır ve *tevârud* yolu ile şiirlerin birbirine benzeyebileceği ihtimalini göz önünde tutarak, aynı dönemde yaşayan iki şâirin şiirlerinin hangisinin intihâl olduğunu söylemenin mümkün olmadığını belirtir⁴⁵.

el-Câhiz (255/869) ise, intihâl konusuna lafız-anlam ilişkisi çerçevesinde bakmış; intihâlin lafızda olup, anlamda olmayacağını şu sözleriyle vurgulamıştır: “Önce gelen şâirin yaptığı güzel ve yerinde teşbihleri, kullandığı ilginç, hoş ve orijinal anlamları, lafızları değiştirmek suretiyle daha sonra gelen şâirler bir kısmını veya tamamını intihâl eder. Lafızlar dışında anlamları alma hususunda kendilerinde hak görürler. Zaten anlam konusunda öncekinin sonrakine göre sahiplenme hakkı yoktur. Anlam öncekilerin de sonrakilerin de aklına gelebilir⁴⁶.”

İbnu'l-Mu'tezz (296/908) de, *el-Bedî'* adlı eserinde intihâlden bahsetmemekle birlikte bu eserinde muhdes şâirlerin *bedî'* sanatlarında yaptıkları yeniliklerin yeni ve orijinal olmadığını belirterek, kadîm şiir taraftarlarını muhdes şâirlerin şiirlerini incelemeye ve intihâllerini bulmaya yönlendirir⁴⁷. İbnu'l-Mu'tezz *Serikâtu's-şuarâ ve Risâletu'n fî mehâsini's-ş-i'ri Ebî*

⁴³ İbn Sellâm, *Tabakâtu's-şu'arâ'*, 17.

⁴⁴ İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve's-şu'arâ'*, neş. A. Muhammed Şâkir, Dâru'l-me'ârif, Kâhire, 1966, 13.

⁴⁵ Tâhâ Ahmed İbrâhîm, *Târihu'n-nakdi'l-edebî 'inde'l-'Arab*, 160.

⁴⁶ el-Câhiz, *Kitâbu'l-Hayavân*, III, neş. 'Abdusselâm Muhammed Hârûn, Dâru'l-cil, Beyrut, 1996, 311.

⁴⁷ bkz. İbnu'l-Mutezz, *Kitâbu'l-bedî'*, nşr. Ignatius Kratchkovsky, Londra, 1935.

*Temâm ve'l-Buhturî*⁴⁸ adlı eserinde intihâl konusunu ele alır.

İntihâlin Edebî Eleştirinin Konusu Olması

Abbâsiler döneminde tercüme faaliyetleriyle Yunan, İran, Hint biliminden yararlanılmasının yanı sıra; bilginler Kurân, hadis, fıkıh ve usulü, dil, edebiyat konularında değişik araştırma ve incelemeler yapmışlar, bu çalışmaların neticesinde ilmî aktiviteler gelişme göstermiştir⁴⁹. Bu gelişmeler edebî alanda ve şiirde kısa sürede etkisini göstermiştir.

Bu dönemde Ebû Nuvâs (198/813), Ebû Temâm (231/845) gibi şâirler yeni bir şiir türü geliştirip, aklî anlamlar kullanmış ve uzak hayallerin tasvirini yaparak; bunlara uygun lafızlar kullanmışlardır⁵⁰. Sanata ağırlık veren yenilikçi ekol, Ebû Temâm'la ileri bir düzeye ulaşmıştır. Ancak bu ekolün mensupları tıbâk, tecnîs, istiâre gibi bedî' sanatlarında aşırı gitmişler ve şiirde süse önem vermişler, anlaşılması zor ifâdeler kullanmışlardır⁵¹. Muhdes şâirlerin katkılarıyla şiir zirveye ulaşmıştır⁵².

Muhdes şâirlerin önceki döneme ait anlam ve ifâdeleri yeni bir tarzda ele almaları, eski dönem taraftarlarının bunların şiirlerindeki lafız ve anlamların eskisinden farklı olmayıp, orijinal bir özelliğinin bulunmadığını ve öncekilerin söz ve şiirlerinden intihâl olduğunu belirten çalışmalar yapmalarına yol açmıştır⁵³. Bu tartışma İbnu'l-Mu'tezz'in *el-Bedî'* adlı eserini telif ederek; eski şiire bağlılığı ve bedî' sanatlarının Kurân, hadis ve eski şiirde de olduğunu vurgulaması ile başlamıştır⁵⁴.

Bu ekol mensupları, bedî' sanatlarının bir kısmında temayüz etmelerine karşın, Ebû Temâm bu sanatların tümün-

⁴⁸ Şevkî Dayf, *en-Nakd*, Dâru'l-me'ârif, Kahire, 1954, 77.

⁴⁹ Tâhâ Ahmed İbrâhîm, *Târihu'n-nakdi'l-edebî 'inde'l-'Arab*, 107.

⁵⁰ 'Abdulmuttalib Mustafâ, *İtticâhâtu'n-nakd*, 109; Muhammed Seyyid el-Hadîdî, *es-Serikâtu's-ş-riyye*, Mansûre, 1995, 3.

⁵¹ Zekî el-'Aşmâvî, *Kadâyâ'n-nakdi'l-edebî*, Dâru's-ş-şurûk, Beyrut, 1984, 342.

⁵² Tâhâ Ahmed İbrâhîm, *Târihu'n-nakdi'l-edebî 'inde'l-'Arab*, 135.

⁵³ 'Abdulmuttalib Mustafâ, *İtticâhâtu'n-nakd*, Dârü'l-Endelus, 1984, 109; Muhammed Seyyid el-Hadîdî, *es-Serikâtu's-ş-riyye*, 3.

⁵⁴ Şevkî Dayf, *en-Nakd*, Dâru'l-me'ârif, Kahire, 1984, 77.

de ileri düzeye ulaşmıştır. Her yeni taraftarında olduğu gibi Ebû Temmâm'ın da hasımları olmuştur⁵⁵. Ebû Temmâm, bedî' sanatlarını zirveye taşımakla birlikte, bu sanatları uygulamada aşırı gitmiş, felsefi fikir ve kavramlara yer vermiştir⁵⁶. Bu durumdan rahatsız olan eski şiir taraftarları Ebû Temmâm'ın öğrencisi şâir el-Buhturî (284/897)'ye destek vermiş ve Ebû Temmâm'ın kusurlarını ve intihallerini tespit etmeye koyulmuşlardır⁵⁷.

Ebû Temmâm dışındaki muhdes şâirler genellikle⁵⁸ şiir intihâli ile suçlanmaz iken, onun intihali ile ilgili çok miktarda kitap yazılmasını ona duyulan kıskançlık nedeni ile açıklamak mümkündür⁵⁹. Ebû Temmâm'dan kısa bir süre sonra yenilikçi özelliğinden dolayı şâir el-Mutenebbî hakkında da çok sayıda eser telif edilerek kusurları ve intihâlleri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Muhdes şâirler döneminde şiir intihâli, edebî eleştirinin en önemli konularından birisi olmuş, bu konu ile ilgili kavramlar ve kurallar ortaya konulmuştur. Bu dönemde edebî tenkitçilerden bir kısmı muhdes şâirlere yapılan intihâller karşısında objektif tavır sergilerken; bir kısmı da subjektif davranmışlardır. Objektif davranan edip ve tenkitçiler günümüze kadar etkisini sürdürecektir ölçüler geliştirmişlerdir.

Muhdes ve kadîm şâirlerin etkisi altında eser te'lif eden edebiyatçıların görüşlerini ele alalım.

İbn Vekî' (306/916)⁶⁰, "*el-Munsif*" adlı eserinde intihâl

⁵⁵ Ahmed Emîn, *Ahbâru Ebî Temmâm Adlı Eserin Önsözü*, 4. es-Sûli, *Ahbâru Ebî Temmâm*, neş. 'Abduh 'Azzâm- Nazîru'l-İslâm el-Hindî, Matba'atu't-te'lif, Kahire, 1937.

⁵⁶ Şevkî Dayf, *en-Nakd*, 77; 'Abdulmuttalib Mustafâ, *İtticâhâtu'n-nakd*, 109.

⁵⁷ Şevkî Dayf, *en-Nakd*, 77; Tâhâ Ahmed İbrâhîm, *Târihu'n-nakdi'l-edebî 'inde'l-'arab*, 159.

⁵⁸ Ebû Nuvâs da Muhelhil b. Yemût'un "*Serikâtu Ebî Nuvâs*" adlı eserinde intihâl ithamı ile eleştirilmiştir. Ancak Muhelhil dışındaki bir müellifin Ebû Nuvâs'ı bu konuda eleştirmediği görülmektedir.

⁵⁹ Muhammed Mendûr, *en-Nakdu'l-menhecî*, Dâru'n-nehdati'l-Mısriyye, kahir, 1976, 358.

⁶⁰ Hayatı ve eserleri konusunda bkz: Musa Yıldız, "İbn Vekî" *T.D.V.İ.A*, XX, 444.

konusunda şâirleri rahatlatıcı bir durum sergiler. Lafız ve anlamın aynen alınmasının *intihâl* olacağını, bunun dışındaki alıntıların *intihâl* olmayıp, mazeret olacağını ve bunların da kusur kabul edilmeyeceğini belirtir. Onun ortaya koyduğu *intihâl* ruhsatlarını şöyle özetleyebiliriz⁶¹: *Uzun lâfzı kısa nakletmek, kötü ifâdeyi güzel ifâde etmek, bir anlama farklı anlam katarak yeni anlam ortaya koymak, lâfızları farklı, anlamları aynı olacak şekildeki lâfızlardan yeni lâfızlar türetmek, değişik lâfızları bir araya getirerek güzel anlamlar ortaya koymak*⁶².

İbn Tabâtabâ (322/933)da, ‘*İyâru’ş-şi’r* adlı eserinde objektif bir tutum sergileyerek, “*bir şâir, kendisinden önceki şâirlerin kullandıkları ortak anlamı kullanır ve bunu daha güzel şekilde takdim ederse, bu ayıp değil, güzel bir durum*” olduğunu belirtir. Lafız ve anlamı olduğu gibi nakletmenin *intihâl*, anlamı güzel bir üslupla nakletmenin *hüsn-ü ahz* olduğunu, bunun da şâirin üstünlüğünü göstereceğini belirtir⁶³.

Muhelhil b. Yemût (334/945), *Serikâtu Ebî Nuvâs* adlı eserinde muhdes şâirlerden Ebû Nuvâs hakkında subjektif tutum sergileyerek; onun şiirlerinin çoğunun başka şâirlerin şiirlerinden *intihâl* olduğunu belirtip; bu beyitleri medh, hiciv gibi konulara göre ele alır. Eserinin başında *serikât* kelimesini kullanmasına karşın, içerikte genellikle *ahz* (alma) kelimesine yer verir⁶⁴.

Muhdes şâirlerin, özellikle de Ebû Temmâm’ın yanında yer alan es-Sûlî (336/947), Ebû Temmâm hakkında insanların farklı görüşlerde olduğunu, onu öven ve yerenlerin şiiri tam olarak bilmediklerini, halbuki bir şâir hakkında tenkit yapabilmek için geniş bir bilgi birikimine sahip olunması gerektiğini belirterek⁶⁵; tenkitçinin geniş bir bilgi birikimime ihtiyacı

⁶¹ İbn Vekî’, *el-Munsif fi nakdi’ş-şi’r ve beyâni serikâti*’l-Mutenebbî, nşr. Rıdvân ed-Dâye, Dâru’l-Kuteybe, 1982, 9.

⁶² bkz. İbn Vekî’, *el-Munsif fi nakdi’ş-şi’r*, 9.

⁶³ İbn Tabâtabâ , *‘İyâru’ş-şi’r*, nşr. ‘Abbâs ‘Abdussâtir, Dâru’l-kutubi’l-‘ilmiyye, Beyrut, 1987, 79.

⁶⁴ bkz. Muhelhil b. Yemût, *Serikâtu Ebî Nuvâs*, Dâru’l-fikri’l-‘Arabî, Kahire, tsz., 31.

⁶⁵ es-Sûlî, *Ahbâru Ebî Temmâm*, 6.

olduğunu ifade ettikten sonra, Ebû Temmâm'ın şiirlerinin başka şâirlere ait olduğunun iddia edildiğini, ancak iddia sahiplerinin delillerinin olmadığını ifade eder⁶⁶. Ebû Temmâm'dan önceki şâirler, kasîdelerinde bir veya iki beyitte *ibdâ'* (orijinal ifade) olgusunu gerçekleştirirken, onun bütün şiirlerinde *ibdâ'* sanatını gerçekleştirdiğini, ama bu sanattan anlamayanların taraflı olarak onu eleştirdiklerini anlatır⁶⁷.

es-Sûlî, “bir beyit şiir söyleyemeyen, şâirlerin on binlerce söylediği şürden on tanesini bile ezberleyemeyen kimselerin, Ebû Temmâm'ı tenkit etmeye cesaret ettiklerini” belirterek “keşke onun kusurları olsaydı da tenkit etseydim” diyerek Ebû Temmâm'ı kusursuz olarak görürken⁶⁸ el-Buhturî'yi de sert biçimde tenkit eder. es-Sûlî, el-Buhturî'nin Ebû Temmâm'dan yaptığı intihâllere geniş yer verir. Bunlardan biri⁶⁹:

el-Buhturî: (*Kâmil*)

وَتَدِينُ بِالْبَخْلِ حَتَّىٰ خَلَّاهُ	فَرَضًا يُدَانُ بِهِ الْإِلَهِ وَ يُعْبِدُ
Cimrilikte o kadar ileri gidildi ki cimriliğin Allah'a borç olan ve ibadet edilen bir farz sandım.	

Ebû Temmâm: (*Kâmil*)

بُخْلٌ تَدِينُ بِحُلُوهٍ وَ بِمُرِّهِ	وَ كَأَنَّهُ جِزَاءٌ مِنَ التَّوْحِيدِ
Cimrilik tevhidden bir bölümmüş gibi acı ve tatlı halleriyle ona boyun eğersin.	

es-Sûlî, intihâl çeşitlerini lafız ve anlam nakli, nesh, ihtidâm, ihtizâ (başkasının anlamını aynen kullanma), terdîd (anlamı daha güzel hale getirme) şeklinde ele alır⁷⁰.

el-Âmidî (371/981) ise *el-Muvâzene beyne şî'ri Ebî*

⁶⁶ es-Sûlî, *Ahbâru Ebî Temmâm*, 6.

⁶⁷ es-Sûlî, *Ahbâru Ebî Temmâm*, 38.

⁶⁸ es-Sûlî, *Ahbâru Ebî Temmâm*, 38.

⁶⁹ es-Sûlî, *Ahbâru Ebî Temmâm* 77.

⁷⁰ Bkz. es-Sûlî, *Ahbâru Ebî Temmâm*; daha geniş bilgi için: Ahmet Savran, *Abbâsîler Devri Edebiyatında Sûlîler ve Abû Bakr al-Sûlî*, Basılmamış Doçentlik tezi, Erzurum, 1981, 219.

Temâm ve'l-Buhturî adlı eserinde, döneminde el-Buhturî ve taraftarlarının oluşturduğu tabii şiir ekolü ile Ebû Temâm ve taraftarlarının oluşturduğu şiir ekolünün bulunduğunu belirterek⁷¹; bu iki ekolün temsilcilerinin şiirlerini ele alacağını belirtir⁷². el-Âmidî, el-Buhturî tarafına meyletmekle birlikte Ebû Temâm'a da haksızlık yapmaz. İntihalle ilgili görüşleri zaten Ebû Temâm'ı rahatlatıcak durumdadır.

el-Âmidî'ye göre, ortak anlamların alınmasında ve kelimeler birbirine benzese bile anlamların farklı olmasında intihâl olmayıp⁷³; orijinal anlamlarda ve bedî' sanatların alınmasında intihâl olur⁷⁴. el-Âmidî, kendi döneminde anlamı farklı benzer lafızların intihâl kabul edilmesinden duyduğu rahatsızlığı dile getirerek, Ebû Temâm'ın Ebu'l-'Atâhiyye'den intihâl ettiği rivayet edilen beyitleri ele alır:

Ebu'l-'Atâhiyye (211/826): (*Tavîl*):

ق سواء جهولهم و الحليم	إنما الناس كالبهائم فى الرزق
<i>İnsanlar rızık taksiminde hayvanlar gibidir, cahiline de akıllısına da pay vardır.</i>	

Ebû Temâm⁷⁵: (*Tavîl*)

هلكن إذا من جهلهم البهائم	فلو كانت الأرزاق تجرى على الحجا
<i>Rızıklar akıllara göre taksim edilseydi, cahilliklerinden dolayı hayvanlar yok olurdu.</i>	

el-Âmidî'ye göre, bu beyitlerde benzer kelimeler kullanılmışsa da anlamları zıttır. Ebu'l-'Atâhiyye, rızkın câhil, akıllı, akılsız ayırt edilmeksizin dağıtıldığını vurgularken; Ebû Temâm ise rızkın akla göre dağıtılmadığını; eğer böyle bir

⁷¹ el-Âmidî, *el-Muvâzene, beyne Ebî Temâm ve'l-Buhturî*, neş. Ahmed Sakr, Dâru'l-me'ârif, Kahire, 1961-1973, I, 5.

⁷² el-Âmidî, *el-Muvâzene*, I, 5.

⁷³ el-Âmidî, *el-Muvâzene*, I, 128.

⁷⁴ el-Âmidî, *el-Muvâzene*, I, 291.

⁷⁵ Ebû Temâm, *Divân*, yay. haz.: Mustafâ Vehbî, Matba'atu'l-Vehbiyye, İstanbul, h. 1292, 143.

ölçü olsaydı, cahilliklerinden dolayı hayvanların yok olacağını ifade ederek; bu beyitlerin anlamlarının aynı olmayıp, zıt olduğunu belirtmiştir⁷⁶. el-Âmidî, bu ve birçok örnekte Ebû Temmâm'a nisbet edilen intihâllerin, intihâl olmadığını açıklar.

el-Âmidî, Muhammed b. 'Alâ es-Sicistânî'nin Ebû Temmâm'ın beyitlerinin sadece üçünün intihâl olmadığını, diğerlerinin intihâl kabul ettiğini ifade eder. Fakat kendisi bu görüşe katılmaz⁷⁷. el-Buhturî'nin intihâllerinin altı yüz beyit olduğunu ve bunlardan yüzünün Ebû Temmam'dan intihâl ettiğine dair rivayetleri göz önünde bulundurur ve bunları reddetmez. el-Buhturî'nin Ebû Temmam'dan yaptığı intihâllere örnekler verir⁷⁸.

el-Merzubânî (384/994) ise, *el-Muveşşah* adlı eserinde, intihâl yapan bir şâirin aynı anlam ve lafızları kullanmasının mazeret olmadığını, ancak anlamı güzelleştirmesi, artırması veya lafızları daha güzel şekilde söylemesi durumunda mazeretinin kabul edilebileceğini; eğer alınan söz diğer beyitten daha kötü ise intihâlle suçlanacağını ifade eder⁷⁹.

el-Merzubânî, muhdes şâirlerin şiirlerini reyhana benzeterek, güzel kokusunun geçici olduğunu; kadim şâirlerin şiirini de misk ve anbere benzetip kokusunun kalıcı olduğunu belirtir. el-Merzubânî, kadim şiir taraftarlarını tercih etmekle birlikte objektif bir tutum sergileyerek intihal konusunda muhdes şâirleri rahatlatacak ifadeler kullanmıştır. el-Merzubânî, eserinde muhdes şâirlerin şiirlerini intihal eden diğer şâirleri ortaya koyar. Ona göre Ebû Temmâm ile el-Buhturî'nin bazı şiirlerinde intihâl görülür⁸⁰.

el-Kâdî el-Curcânî (392/1002), el-Mutenebbî (354/965)'nin şiirleri hakkında yapılan eleştirileri objektif bir

⁷⁶ el-Âmidî, *el-Muvâzene*, I, 128.

⁷⁷ el-Âmidî, *el-Muvâzene*, I, 134.

⁷⁸ el-Âmidî, *el-Muvâzene*, I, 291.

⁷⁹ el-Merzubânî, *el-Muveşşah*, 366

⁸⁰ el-Merzubânî, *el-Muveşşah*, 377-410.

şekilde değerlendirmek amacıyla “*el-Vasâta beyne'l-Mütenebî ve husûmihi*” adlı eserini te'lif eder. el-Curcânî'ye göre intihâl konusu, basiretli, eleştirmen, seçkin bilginlerin bileceği, herkesin bu konuda söz söyleyemeyeceği bir olgudur. Söz ustası ve şiir tenkitçisi olmayan şiirin kısım ve durumundan anlayamaz, şiirin *gasb, igâre, ihtilâs, ilmâm, mülâhaza* gibi intihâl çeşitlerini ayırt edemez⁸¹.

el-Curcânî intihâl konusunun lafız ve anlamda meydana geleceğini vurgulamakla birlikte anlamda yapılan intihâllere ağırlık verir. Anlamı üç kısımda ele alır ve intihâlin özel anlamlarda gerçekleşeceğini, ortak anlamlarda intihâl olmayacağını belirtir: Müşterek anlamlar: Her şâirin ortak olarak kullanabileceği anlamlardır. Güzelliğin güneş ve aya, cömertliğin yağmur ve denize, aptallığın eşeğe, kahramanlığın kılıca benzetilmesi gibi anlamlar insanlar arasında ortaktır. Bu tür anlamları alıp kullanmak intihâl değildir⁸². Bir şâire ait orijinal bir anlamın yaygınlık kazanarak ortak hale gelmesi: Genç bir kızın, göz ve boynunun ceylana benzetilmesi, şimşegin hızlı harekete benzetilmesi gibi anlamlar, bir şâir tarafından ortaya konulmuş, daha sonra diğer şâirler tarafından kullanılmıştır. Yaygın hale gelen anlam da ortak anlam kabul edildiğinden intihâl sayılmaz⁸³.

Özel anlam ise, bir şâirin orijinal bir anlam ortaya koymasıdır. Genç kızın deve kuşu yumurtasına benzetilmesi, yanığın kızarmasının güle, boynun dala benzetilmesi⁸⁴, soylu kadınların kuşluk vaktine kadar yatıp, hizmetçilerin taktıkları kuşağı takmaması⁸⁵, sevgilinin yanına gizlice yavaş yavaş gidilmesi suyun üzerinde küme küme kabarcıkların yükselmesine benzetilmesi⁸⁶, müfâilin⁸⁷ eliyle toprak öbeğini ikiye bölmesi, geminin

⁸¹ el-Curcânî, *el-Vasâta beyne'l-Mutenebbî ve husûmihi*, 183.

⁸² el-Curcânî, *el-Vasâta*, 183.

⁸³ el-Curcânî, *el-Vasâta*, 183.

⁸⁴ el-Curcânî, *el-Vasâta*, 180-200.

⁸⁵ İmru'ul-Kays, *Divân*, 40.

⁸⁶ İmru'ul-Kays, *Divân*, 61.

⁸⁷ İslâm öncesi dönemde müfâil denilen kişi yarışma amaçlı iki öbek toprak oluşturur ve bunlardan birine bir şey saklar, yarışmacılar da saklanan

denizde suyu ikiye bölmesine benzetilmesi⁸⁸ gibi anlamlar orijinal ve özel anlamlardır. Ancak bu anlamlardan bir kısmı da sonraları kullanıldığından ortak anlam haline gelmiştir. Bu bağlamda orijinal anlamların yaygınlaşması kaçınılmaz görünmektedir.

el-Curcânî, *es-serikâtu'l-memdûhe* kavramını kullanarak ortak ve yaygın anlamı almanın intihâl olmayacağını, hatta övülecek iyi intihâl olacağını belirtir. *el-Curcânî* ayrıca gizli intihâl yapmanın da güzelliklerinden bahseder.⁸⁹

el-Curcânî, *el-Mutenebbî*'nin, Ebu's-Şis'ten aldığı beyti latif intihâl olarak değerlendirir⁹⁰. (*Kâmil*):

أجد الملامة في هواك لذيدة	حبا لذكرك فليلمني التوم
Anılmanı sevdiğim için sevgin hususunda yerilmeyi hoş buluyorum. Beni yerenler yersin.	

*el-Mutenebbî*⁹¹: (*Kâmil*)

أ أحبّيه و أحبّ فيه الملامة	إنّ الملامة فيه من أعدائه
Ben onu, hakkındaki yergiyi de severek, sever miyim? Onun hakkındaki yerme kendi düşmanlarındandır.	

el-Curcânî, Ahmed b. Ebî Tâhir ve Ahmed b. Âmmar'ın Ebû Temmâm; Bişr b. Yahyâ'nın *el-Buhturî*; Muhelhil b. Yemût'un Ebû Nüvâs ile ilgili intihâl ithamlarında subjektif davrandıkları ve insafsızlık yaptıklarını belirtir. Mühelhil'in Ebû Nüvâs ile ilgili intihâllerini incelerken bunların bir kısmının yer adları ve özel isimler olduğunu belirterek bunun intihâl

şeyin hangi öbekte olduğunu bulmaya çalışırdı. Tarafe b. 'Abd, mufâil kelimesini bu anlamda kullanmıştır.

⁸⁸ Tarafe b. 'Abd, *Divân*, 20.

⁸⁹ *el-Curcânî*, *el-Vasâta*, 188.

⁹⁰ *el-Curcânî*, *el-Vasâta*, 206.

⁹¹ *el-Mutenebbî*, *Divân*, I, 364.

olmadığını belirtir⁹².

el-Curcânî, yine de intihâli kadim bir problem olarak görür ve şâirlerin birbirlerinin anlamlarını aldıklarını, yeteneklerinden yararlandıklarını ve lafızlarını kullandıklarını belirterek bunun kaçınılmaz bir olgu olduğunu vurgulamaya çalışır. el-Mutenebbî hakkında yapılan çalışmalarda ortaya konulan intihâl beyitlerini ele alarak intihâl olup olmadıklarını açıklar. Bir çoğunu intihâl kabul etmezken; bir kısmını kabul eder⁹³.

Ebû Sa'd el-'Amîdî (433/1045), *el-İbâne 'an serikâti'l-Mutenebbî* adlı eserinde el-Mutenebbî'nin⁹⁴ şiirlerini incelediğini, övündüğü şiirleri nesh (lafız ve anlamın alınması) ve anlamlarının da selh (sadece anlamın alınması) olduğunu ifade eder. Müellif sözlerine şöyle devam eder: “*el-Mutenebbî'ye aşırı derecede önem verilmesine ve şiirlerinin orijinal olduğunun ifade edilmesine hayret ediyorum. Onun lafız ve anlam ile yaptığı intihâlleri ortaya koyup, eski şiiri küçük görmesini gözler önüne sereceğim*”⁹⁵. Ebû Sa'd el-'Amîdî, eserinin tamamını el-Mutenebbî'nin intihâllerine ayırır. 'Amr b. 'Urve b. el-'Abd el-Kelbî'ye ait aşağıdaki beyti: (*Basît*):

للغمي والضم أبصارا و أسماغا	حتى فتحت بأعجاز خُصِّصَتْ به
Dilde imkansız olanı başardın, körleri görür, sağırları işitir hale getirdin.	

el-Mutenebbî'nin şu şiirine intihâl ettiğini belirtir⁹⁶. (*Basît*):

⁹² el-Curcânî, *el-Vasâta*, 207.

⁹³ el-Curcânî, *el-Vasâta*, 214

⁹⁴ el-Mutenebbî hakkında bkz.Şerafettin Yaltkaya, “*Mutenebbî'den Önce Şiir (I)*”, Sad. Musa Yıldız-Nurettin Ceviz, Nüsha, sayı 17, Bahar 2005, 95-122; Şerafettin Yaltkaya, “*Mutenebbî'den Önce Şiir (II)*”, Sad. Musa Yıldız-Nurettin Ceviz, Nüsha, sayı 18 Yaz 2005, 55-82.

⁹⁵ Ebû Sa'd Muhammed b. Ahmed el-'Amîdî, *el-İbâne an Serikâti'l-Mutenebbî*, neş.İbrâhim ed-Desükî, Dâru'l-me'ârif, Kahire, 1961, 38.

⁹⁶ el-Mutenebbî, *Divân*,(*Kitâbu'l-'arfi't-Tayyib fî şerhi Divâni Ebî Tayyib el-Mutenebbî*), neş. Nasîf Yazıcı, Beyrut, h. 1305, II, 343; Ebû Sa'd Muhammed b. Ahmed el-'Amîdî, *el-İbâne*, 38.

أنا الذى نظر الأعمى الى أدبى	وَأَسْمَعَتْ كَلِمَاتِي مَنْ بِهِ صَمَمٌ
<i>Ben öyle bir şâirim ki, kör edebî gücümü görmüş, sözle- rimi sağır bile işitmiştir.</i>	

Tenkitçi ve belâgatçı Ebû Hilâl el-‘Askerî (395/1004) “*Kitâbu’s-sinâ‘ateyn*” adlı eserinde intihâl konusunu lafız-anlam ilişkisi yönünden inceler. *Serika* ile birlikte *husnu’l-ahz* (iyi alma) ve *kubhu’l-ahz* (kötü alma) kavramlarını da kullanarak, *husnu’l-ahz*’i intihâl olarak görmez. Ona göre, söz söyleyen kimsenin kendisinden önce yaşamış olanların lafız ve anlamlarını kullanması kaçınılmaz bir olgudur. Eğer bir kimse manayı alır ve bunu daha güzel lafızlarla ifâde eder, daha güzel bir şekil ve duruma getirir, üslûbunu değiştirirse bu, aldığı sözden daha güzel bir hale gelir. Hatta kendi sözü öncekinden daha kıymetlidir. Hz. Ali, “Eğer sözler tekrar edilmese kaybolurdu” sözü de anlamlıdır. Sözler kullanıldıkça genişler, bu yüzden anlamlar insanlar arasında ortaktır. Üstünlük, mana ile değil, lafız, üslûb ve nazm ile gerçekleşir. Bu nedenle sonra gelen öncekilerin kullandığı anlamları rahatlıkla alabilir. Ebû Hilâl el-‘Askerî, *kubhu’l-ahz*’in, sadece anlama önem verilip, lafzın tamamını veya çoğunu alarak kötü bir hale getirilmesi olduğunu belirtir⁹⁷.

el-‘Askerî, tevârud konusuna da sıcak bakar; bu konuda Ebû ‘Amr b. ‘Alâ’ya iki şâirin lafız ve anlamları aynı olan beyit hakkında ne dersin diye sorulduğunda “*insanların zihnindeki şeyler dillerde aynı şeyleri ifâde etmiş*” sözünü delil olarak kullanır. el-‘Askerî, ancak iki beytin lafız ve anlamı aynı olup, tevârud olduğu tespit edilememişse intihâl olacağını ve bu durumun, büyük bir kusur olduğunu belirtir⁹⁸. el-‘Askerî, intihâl ithamında bulunmanın yanlış neticeler doğuracağını başına gelen bir olayla şöyle dile getirir: “*Ben kadınlar hakkın-*

⁹⁷Ebû Hilâl el-‘Askerî, *Kitâbu’s-sinâ‘ateyn*, nşr. Muhammed el-Bicâvî, Muhammed Ebu’l-Fazl İbrâhîm, Matba’atu ‘İsâ el-Bâbî, Kahire, 1971, 202

⁹⁸ el-‘Askerî, *Kitâbu’s-sinâ‘ateyn*, 235.

da yazdığım bir şiirde geçen *سَقَرُنْ نُجُورًا وَالتَّقِينِ أَهْلَةً* (Kadınlar) örtülmüş peçeleri ile hilal gibi görünürlerken dolunay gibi parlıyorlar”, orijinal yarım beyti, Bağdatlı bir şâirden duyunca çok şaşırıldım⁹⁹.

el-‘Askerî, intihâl ve ahz kavramlarının yanı sıra sâlih (selh) kavramını da kullanır ve “bir sözün anlamının tamamının, lafızların bir kısmının alınması” şeklinde tarif eder¹⁰⁰.

Kuzey Afrikalı edip el-Husrî el-Kayravânî (453/1061), *Zehru’l-âdâb* adlı eserinde intihâl ile ilgili bir bölüm açmamakla birlikte ele aldığı konular içerisinde bu konudaki görüşlerini ifâde eder. el-Husrî, intihâl olgusunu kabul etmekle birlikte Ebû Temmâm hakkında yapılan intihâller iddialarını insafsız bulur ve şiirlerinin orijinal/ibdâ şiirler olduğunu ve bunlara intihâl ve ihtizâ demenin mümkün olmayacağını belirtir. el-Husrî, Ebû Temmâm’ın şiirlerinin diğer muhdes şâirlerin şiiri ve eski şiir taraftarlarının öncüsü el-Buhturî’nin şiirlerinden çok iyi olduğunu ifade eder. el-Husrî intihâl yerine ahz kelimesini kullanması, intihâl konusunda müsamahalı davrandığı kanaatini uyandırmaktadır¹⁰¹.

Aynı bölgede yetişen eleştirmen İbn Reşîk el-Kayravânî (456/1063)¹⁰² ise şiirde intihâl konusunu geniş olarak ele alır. Ona göre intihâl, bir şâirin bir şiirin lâfzını değil, anlamını nakletmesidir. İbn Reşîk, şâirin intihâle başvurması acizliğinin, önceki manâlardan istifâde etmemesi ise cahilliğinin göstergesi olduğunu; bu konuda orta yolun izlenmesi gerektiğini belirterek döneminde şâirlerin korktukları ve devamlı çalıntı ithamları ile

⁹⁹ el-‘Askerî, *Kitâbu’s-sinâ’ateyn*, 202.

¹⁰⁰ el-‘Askerî, *Kitâbu’s-sinâ’ateyn*, 203.

¹⁰¹ el-Husrî el-Kayravânî, *Zehru’l-âdâb*, nşr. Muhammed al-Bicâvî, Dâru İhyâ’i’l-kutub, Kahire, 1953, 601-638.

¹⁰² İbn Reşîk “*Kurâzatu’z-zeheb*” adlı eserini edebî intihâl konusuna ayırır. Yine el-‘Umde adlı eserinde bu konuya geniş yer verir. Onun intihal ve kavramları ile ilgili verdiği bilgileri geniş olarak doktora tezinde ele aldığımız için burada tekrar ele almayı, öz olarak bu konudaki görüşünü kısaca vereceğiz. Bu konuda geniş bilgi için Bkz. M. Akif Özdoğan, *Klâsik Arap Edebiyatında Edebî Tenkit ve İbn Raşîk al-Kayravânî’nin Edebî Tenkitteki Yeri*, Basılmamış Doktora Tezi, Samsun, 2000.

karşı karşıya kaldıkları bir meselede önemli ölçüler getirmiş-tir¹⁰³. İbn Reşîk, *intihâlin*, *bedî'* sanatlarında olacağını bunun dışındaki lâfız ve anlamın ortak lâfız ve anlam kabul edileceğini belirtir. Ortak anlamı da iki kısma ayırarak, şâirlerin ortak olarak kullandıkları anlam ile bir şâirin orijinal olarak kullandığı bir anlamı zamanla diğer şâirlerin de kullanmaya başlaması şeklinde ele alır¹⁰⁴.

İbn Reşîk, el-Hâtimî (388/998)'nin, *Hilyetu'l-muhâdara* adlı eserinde ele aldığı intihâl kavramlarını *el-'Umde* adlı eserinde açıklar. Bu kavramlar, o döneme kadar intihâl kavramları konusunda gelinen noktayı göstermesi açısından önemlidir. Biz kısaca bunların isim ve tariflerini ele alalım¹⁰⁵.

1. Sârik: Bir şâirin başka bir şâirin beytindeki manâyı lâfzı ile beraber almasıdır. Bunu yapan şâir hırsız kabul edilir.

2. Sâlih: Bir şâirin, diğer şâirin şiirini manâsı ile beraber lâfzının bazı yerlerini değiştirip almasına denir.

3. İstirâf: *İstirâf* iki kısma ayrılır.

a- İctilâb (istilhâk): Bir şâirin, diğer şâirin beytini beğenip; örnek (mesel) vermek ya da cevap için şiirinde kullanması.

b-İntihâl: Bir şâirin, diğer şâirin beytini beğenip kendisine mal etmesine denir.

4. İğâre: Büyük ve meşhur bir şâirin diğer bir şâirin orijinal ve hoş anlamlarını alıp, kullanmasına denilir.

5. Murâdefe: Bir şâirin bir şiiri hibe (bağış) olarak kabul etmesine denilir.

6. İhtidâm: Bir şâirin başka bir şâirden aldığı şiirin bir beyitten az olmasıdır.

7. Nazar (Mülâhaza): Eğer şâirin naklettiği beyitin ma-

¹⁰³ İbn Reşîk, *el-'Umde*, II, 281.

¹⁰⁴ İbn Reşîk, *el-'Umde* II, 20.

¹⁰⁵ İbn Reşîk, *el-'Umde*, II, 280-293.

nâsı aynı, lâfızlar farklı ancak nakilde bir gizlilik varsa buna “*nazar veya mûlahâza*” denilmektedir.

8. İlmâm: Bir şâirin bir anlamı alarak karşıt anlamda söylemesidir.

9. İhtilâs: Bir şâirin nesib bölümünde kullandığı bir anlamı medh bölümüne nakletmesidir. Medh, hicv, nesib vb. türlerinde söylenen bir şiir, kendi içerisinde başka türe nakleildiğinde intihâl olup olmayacağı da tartışılmıştır. Bu konuda da mazur görülen görüşler ortaya çıkmıştır.

10. Muvâzene: Bir şâirin başka bir şâirin sadece beytinin yapısını nakletmesidir.

11. ‘Aks: Şâirin, her lâfzın yerine zıd bir kelime koymasıdır.

12. Muvârede: Aynı dönemde yaşayan iki şâirden biri diğerinin sözünü duymadığı halde bu sözleri alıp kullanmasıdır.

13. Telfik: Bir şâirin beytini değişik şiir beyitlerinden terkib ederek inşâd etmesidir.

Müstakil Belâgat Eserlerinde İntihâl

Edebî tenkitçiler, intihâl konusunu enine boyuna incelemiş, bu konuda onlarca kavram ortaya koymuş ancak bunların bir kısmının tarifini yapmışlar, bir kısmının tarifini de müstakil belâgat eserleri yazan belâgatçılar yapmıştır. H.V. asra kadar edebî eleştiri ile belâgat konuları iç içeyken, bu asırdan itibaren müstakil belâgat eserleri yazılmaya başlanmıştır. Belâgatçılar, tenkidin konusu olmasına rağmen intihâli belâgat kitaplarında bedî‘ sanatlarının sonunda, başarılı olsun olmasın edebî bir ustalık ve dile hakimiyet gerektirmesi, farklı bir telif ve kompozisyon ifade etmesi sebebiyle intihâl ve çeşitlerini bir nevi iktibâs kabul ederek edebî sanat gibi gördüklerinden ve oluşan edebî birikime sahip çıkmak arzusu ile *es-Serikâtu’s-ş-riyye* başlığı ile geniş olarak ele almışlardır¹⁰⁶.

¹⁰⁶ Tâhâ Ahmed İbrâhim, *Târihu’n-nakdi’l-edebî ‘inde’l-‘Arab*,160; İsmail Durmuş, İntihal mad., *T.D.V.İ.A*, 348.

Delâilu'l-i'câz ve *Esrâru'l-belâga* adlı eserlerinde belâgatın meânî ve beyân bölümlerini ele alan tenkitçi ve belâgatçı 'Abdulkâhir el-Curcânî (471/1078), önceki tenkitçilerden sadece isimlendirme konusunda farklı olarak ortak anlama *aklî* anlam, özel anlama da *tahyîlî* (*hayâlî*) anlam adını verir. Ona göre aklî anlamların alınmasında intihâl olmaz, tahyîlî anlamların alınmasında intihâl olur¹⁰⁷. el-Curcânî, tahyîlî anlama Ebû Temmâm'a ait şu beyti örnek verir¹⁰⁸: (*Kâmil*)

فالسيل حَرْبٌ للمكان العالى	لا تُنكرى عطل الكريم من الغنى
Asil kişinin zengin olmamasını yadırgama, zira selin de yüksek mekanlarla arası yoktur.	

Bu beyitte, zımnî (üstü kapalı) teşbih yapılmış, müşebbeh ve müşebbehün bih açıkça belirtilmemiş, düşünmek ve hayal gücümüzü zorlamakla zımnî anlamı ortaya çıkarmak mümkündür.

el-Curcânî, intihâl konusuna lafız-anlam ilişkisi açısından bakarak, öncekilerin lafzı üstün görüp anlamı ihmal ettiklerini ve intihâl edilen beyitlerdeki anlamları göz ardı ettiklerini belirtip, lafızların anlam için var olduğunu belirtir¹⁰⁹. İntihâl konusunda *serika*, *ahz*, *ihtizâ*, *selh* kavramlarını ele alır. Ona göre, *ortak anlam* daha güzel ve farklı bir hale getirilirse, yeni söz *özel anlam* haline gelir¹¹⁰.

el-Curcânî intihâle *Delâilu'l-i'câz* ile *Esrâru'l-belâga* adlı eserlerinde geniş yer verirken; onun bu iki eserini *Nihâyetu'l-icâz* adlı eserinde değerlendiren Fahrüddin er-Râzî (606/1149)¹¹¹ ve belâgatı meânî ve beyân olarak sistematize

¹⁰⁷ 'Abdulkâhir el-Curcânî, *Esrâru'l-belâga*, neş. Reşid Rızâ, Dârü'l-ma'rife, Beyrut, tsz, 288

¹⁰⁸ Ebû Temmâm, *Dîvân*, 123.

¹⁰⁹ el-Curcânî, *Delâilu'l-i'câz*, neş. Reşid Rızâ, Dârü'l-ma'rife, Beyrut, tsz, 363-369.

¹¹⁰ el-Curcânî, *Esrâru'l-belâga*, 294.

¹¹¹ Fahrüddin er-Râzî, *Nihâyetu'l-icâz fi dirâyeti'l-i'câz*, neş. Bekri Şeyh Emin, Dârü'l-ilm li'l-melâyîn, Beyrut, 1995.

ettiği *Miftâhu'l-'ulûm* adlı eserinde es-Sekkâkî (626/1229) intihâl konusuna yer vermemeleri düşündürücüdür¹¹².

Haydar el-Bağdâdî (517/1123) ise *Kânûnu'l-belâga* adlı eserinde intihâl konusunu belâgat konularının içerisinde “es-Serikât” başlığı altında ele alır. Ona göre bir şâir, diğer bir şâirin lafzının tamamını alırsa *sârık*, bir kısmını alırsa *sâlih* denir. Eğer şâir, aldığı beyti öncekinden daha güzel bir hale getirirse, bu güzel bir durumdur ve öncekinden daha iyidir¹¹³.

Usâme b. Munkiz (584/1188) de, “*el-Bedî‘ fi'l-bedî‘*” adlı eserinde, İbn Vekî’in *el-Munsif* adlı eserindeki intihâl olmayan özellikleri geniş olarak açıklar ve intihâl konusu içerisinde iktibâs, hall, akd gibi gerçekte intihâl olmayan ancak “*bir kaynaktan alma*” özelliğini taşıyan bu konulara da yer verir¹¹⁴.

Zekuyiddîn bin Ebî İsbâ‘ (654/1256) da, *Tahrîrû't-tahbîr* adlı eserinde, intihâl konusunda, iki şâirin beyitleri lafız ve anlam yönüyle aynı ise üstünlüğün önce gelen şâire ait olup, bunun intihâl kabul edileceğini belirtir. Ona göre, ortak anlam, tevârud (lafız ve anlam iki şâirin zihnine gelmesi), husnu'l-ittibâ (bir anlamı daha güzel bir şekle büründürerek söyleme) ve tevlîd (Bir beyitte geçen kelimenin yerine aynı anlama gelecek bir kelime türetmek) intihâl kabul edilmez¹¹⁵.

İbnu'l-Esîr (637/1239), intihâl ile ilgili bir eser te'lif etmişse de kaybolmuştur. Onun intihâl ile ilgili düşüncelerini *el-Meselu's-sâir*¹¹⁶ adlı belâgat teorisi, öğretim ve kural içerikli eserinde geniş bir şekilde görmek mümkündür¹¹⁷. İbnu'l-Esîr, intihâl konusunu eserinin sonunda ele almakla kalmamış, edebî sanatları incelerken intihâl ile ilişkilerini de anlatmış ve intihâl

¹¹² Bkz. es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-'ulûm*, el-Mektebetu'l-İlmiyye, Beyrut, tsz.

¹¹³ Ebû Tâhîr Muhammed b. Haydâr el-Bağdâdî, *Kânûnu'l-belâga fî nakdi'n-nesr ve's-şî'r*, neş. Muhsin Gayyâs 'Acil, Muessesetu'r-risâle, 1989, 71.

¹¹⁴ Usâme b. Munkiz, *el-Bedî‘ fi'l-bedî‘*, neş. Ali Muhennâ, Dâru'l-kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1987, 264-272.

¹¹⁵ İbn Ebî İsbâ‘, *Tahrîru't-Tahbîr*, 80 vd., www.alwaraq.net/index2.htm erişim:01.12.2005; 'Abdulmuttalib Mustafâ, *İtticâhâtu'n-nakd*, 116.

¹¹⁶ İbnu'l-Esîr, *el-Meselu's-sâ'ir*, Bulak, 1383, 472.

¹¹⁷ Muhammed el-Bâkîr el-Berâzî, *fi'n-Nakdi'l-arabiyyi'l-kadîm*, 259.

lafız ve anlam ilişkisi açısından bakmıştır. Lafız ve anlamın değişik kullanım biçimlerini intihâl ile ilişkilendirerek ele almıştır. El-Muvâzene, orjinalliği anlamda görmeyip, lafızlarda görür¹¹⁸.

İbnu'l-Esir, intihâli, *nesh*, *selh* ve *mesh* olmak üzere üç kısımda ele alır. Ona göre, nesh iki kısımdır. Birincisi, bir lafzın ve anlamın ilave yapılmaksızın tamamının *ahz* edilmesidir. *Nesh* intihâline Tarafe'nin İmru'u'l-Kays'dan intihâl ettiği rivayet edilen "*vukûfen*" diye başlayan beytini örnek verir¹¹⁹. İkincisi ise mananın tamamının, lafzın ise çoğunun ahzedilmesidir¹²⁰.

İbnu'l-Esir, *Selh*'i on iki kısma ayırır ancak on birini ele alır. Bunlar;

1. Alınan anlamdan benzeri bir anlam çıkarılması olup, intihâlin en güzelidir, bunu sadece usta şâirler başarabilir¹²¹.

2. Lafzı alınmayıp, sadece mananın alınmasıdır. Bu zor bir intihâldir¹²².

3. Lafzın bir kısmının, anlamın ise tamamının alınmasıdır. Bu, intihâlin en kötüsüdür¹²³.

4. Mananın tersine bir anlam ortaya oyma. Bu çeşit adeta orijinallik derecesinde güzel bir durumdur¹²⁴.

5. Anlamın bir kısmını almak¹²⁵

6. Anlama yeni anlam ilave etmek¹²⁶.

7. Anlamı çok kısa lafızla ifâde etmek. Bu intihâlin en

¹¹⁸ 'Abdulvâhid Hasan eş-Şeyh, *Dirâsâtun fi'l-belâga 'Inde Ziyâuddîn İbni'l-Esir*, Muesssesetu şebâbi'l-câmi'a, İskenderiye, 1986, 256-257.

¹¹⁹ Bazı bilginlerin tevârud'e örnek olarak verdiği bu beyitleri, İbnu'l-Esir gibi bazı bilginlerde nesh ve intihâl konusuna örnek olarak vermiştir. Biz tevârud konusunda bu beyitleri ele aldığımız için tekrar ele almıyoruz.

¹²⁰ İbnu'l-Esir, *el-Meselu's-sâ'ir*, 472.

¹²¹ İbnu'l-Esir, *el-Meselu's-sâ'ir*, 474.

¹²² İbnu'l-Esir, *el-Meselu's-sâ'ir*, 475.

¹²³ İbnu'l-Esir, *el-Meselu's-sâ'ir*, 477.

¹²⁴ İbnu'l-Esir, *el-Meselu's-sâ'ir*, 478.

¹²⁵ İbnu'l-Esir, *el-Meselu's-sâ'ir*, 479.

¹²⁶ İbnu'l-Esir, *el-Meselu's-sâ'ir*, 480.

güzelidir.

8. Anlamı daha güzel lafızlarla söylemek. Bu intihâlden çıkacak kadar güzel bir olgudur¹²⁷.

9. Genel anlamdan özel anlam, özel anlamdan da genel anlam türetmek¹²⁸.

10. Anlam aynı kalıp, ifâdede ilave yapmak¹²⁹.

11. Üslûp aynı olup, amacın farklı olması¹³⁰. Bunda şâirin üstünlüğü ortaya çıkar.

İbnu'l-Esîr'e göre bu maddeler intihâl olmayıp, edebî güzelliklerdendir.

İbnu'l-Esîr, intihâl çeşitlerinden üçüncü olarak *mesh* intihâlini ele alır. Mesh' i de iki kısma ayırır. Birincisi iyi bir ifâdeyi kötü hale getirerek alması, diğeri ise kötü bir ifâdeyi iyi hale getirerek alması¹³¹.

İbnu'l-Esîr'de intihâl olgusu hemen hemen nihâi şeklini almış ve konular sistematize edilmiştir. İbnu'l-Esîr, önceki ediplerin eserlerinde yer alan kavramları toplu halde takdim etmesinin yanı sıra kesin intihâl olan maddeler dışındaki unsurları bir sanat olgusu olarak okuyucuya yansıtmaktadır.

İbnu'l-Esîr'den sonra eleştirmen ve belâgatçı Hâzım el-Kartâcennî (684/1285) *Minhâcu'l-bulegâ ve sirâcu'l-udebâ* adlı eserinde şâirin kendi icâdı olan anlam ve düşünceye *ihtirâ*, başkasından aldığı ancak daha güzel bir ifâdeye büründürerek kendisine mal ettiği türe *istihkak*, gerek kendisinden alıntı yapılan gerekse alıntı yapan şâirin şiirlerinin edebî açıdan denk olduğu, dolayısıyla ikisinin de sahiplik iddiasında ortak olduğu türe şerike, alıntı yapılan şiirden daha düşük seviyedeki şiire serika adını vermiştir¹³².

¹²⁷ İbnu'l-Esîr, *el-Meselu's-sâ'ir*, 483.

¹²⁸ İbnu'l-Esîr, *el-Meselu's-sâ'ir*, 485.

¹²⁹ İbnu'l-Esîr, *el-Meselu's-sâ'ir*, 486.

¹³⁰ İbnu'l-Esîr, *el-Meselu's-sâ'ir*, 486.

¹³¹ İbnu'l-Esîr, *el-Meselu's-sâ'ir*, 496.

¹³² bkz.el-Kartâcennî, *Minhâcu'l-bulegâ ve sirâcu'l-udebâ*, neş. Muhammed el-Habîb, Dâru'l-garb, Beyrut, 1981, 30; İsmail Durmuş, İntihal mad. 350.

İntihâl konusunda eleştirmen ve belâgatçıların görüşlerini sentezleyen el-Kazvîni (739/1339) *Telhîsu'l-miftâh* adlı eserinde bedî' sanatlarının sonunda *es-serikâtu's-şi'riyye* başlığı altında “Şiir intihâli, şiir intihâli ile ilişkili olanlar (iktibâs, tazmin, ‘akd, hall, telmih gibi) ve diğer ibtidâ (başlama), tehallus ve intihâ (bitiş)” konularını ele alır. el-Kazvîni, öncelikle intihâlin ortak kullanılan anlamlarda olmayıp; özel anlamlarda olacağını ifade eder. Ona göre, iki şâirin yiğitlik ve cömertlik tasviri gibi genel/ortak konularda ittifak etmeleri intihâl sayılmaz. İnsanların maksada işaret ettiği yönü ortak olarak bilmeleri intihâl değildir, ancak bu bilinmiyorsa özel durum haline geldiğinden intihâl kabul edilir¹³³. el-Kazvîni, intihâli açık ve kapalı olarak iki kısma ayırır. Açık intihâl, anlamın tamamının, lafzın tamamı veya bir kısmıyla birlikte alınması ya da yalnızca anlamın alınması suretiyle olur. Açık intihâli üç kısma ayırır¹³⁴.

1. *Nesh veya intihâl*: Anlam ile birlikte, lafzın tamamının nazm bozulmaksızın alınmasına denir. Bu kötü bir durum olup, açıkça aşırmadır. Yine kelimelerin tamamını veya bazısını eş anlamlılarıyla değiştirmek de aynı kategoride ele alınır.

2. *İgâre ve mesh*: Lafızların tamamının veya bir kısmının alınmasına *igâre* veya *mesh* denilir. Eğer şiir, alınan şiirden üstün özelliğe sahipse bu makbuldür.

el-Kazvîni, Selm el-Hâsir (186/802)'in Beşşâr (167/783)'in aşağıdaki beytini¹³⁵ intihâl ettiğini ancak bunun önceki beyitten daha güzel, edebî sanatlarla süslendiğinden makbul ve uygun olduğunu belirtir¹³⁶.

¹³³ Hatîb el-Kazvîni, *Telhîsu'l-miftâh*, yayına hazırlayan: Nevzat H. Yanık-Mustafa Kılıçlı-Sadi Çöğenli, Huzur yay., İstanbul, tsz., 250; karş. et-Taftazânî, *Muhtasarü'l-Meânî*, İstanbul, 1308, 229.

¹³⁴ Hatîb el-Kazvîni, *Telhîsu'l-miftâh*, 251-

¹³⁵ İbnu'l-Esir bu beyitleri intihâl'in selh çeşitlerinin sekizinci maddesine – “Anlamı daha güzel lafızlarla söylemek”- şâhid beyit olarak getirir. Bkz. İbnu'l-Esir, *el-Meselu's-sâ'ir*, 483.

¹³⁶ Hatîb el-Kazvîni, *Telhîsu'l-miftâh*, 253.

Beşşâr b. Burd (167/783)¹³⁷: (Basît)

و فاز بالطيبات الفاتك اللهج	مَنْ راقب الناس لم يظفر بحاجته
<i>İnsanları (onlardan korkarak) gözetleyen kimse isteğine ulaşamaz. Güzel şeyleri, atılğan ve hırslı kişi elde eder.</i>	

Selm el-Hâsir (186/802): (Basît)

و فاز بالذة الجسور	مَنْ راقب الناس مات همًا
<i>İnsanları (onlardan korkarak) gözetleyen kişi üzüntüden ölür. Cesur ise lezzeti elde eder.</i>	

el-Kazvîni, şiir, intihâl edilen şiirden edebî yönden aşağıda ise kötü olduğunu, aynı seviyede ise üstünlüğün birincisine ait olduğunu da vurgular.

3. *İlmâm ve selh*: Sadece anlamın alınmasına denir¹³⁸. el-Kazvîni, el-Mutenebbî'nin, el-Buhturî'den aşağıdaki beytin anlamını intihâl ettiğini belirtir.

el-Buhturî¹³⁹ (Kâmil):

مصقول خلت لسانه من عصبه	و إذا نألق في الندى كلامه ال
<i>Mecliste onun parlak ifâdesi ışıldadığında dilini, kılıcından sanırsın.</i>	

el-Mutenebbî (Basît):

على رماحهم في الطعن خرصانا	كان السنهم في النطق قد جعلت
<i>Konuşunca dilleri, vurma anında mızrakların üstündeki temrenleri gibidir.</i>	

el-Kazvîni, kapalı (gayr-i zâhir) intihâli, iki şiirin manalarının birbirine benzemesi başlığı altında ele alır. Bu konu altında, bir mananın diğer bir anlama nakledilmesi, intihâl

¹³⁷ Beşşâr b. Burd, *Divân*, neş. Bedruddîn el-'Alevî, Dâru's-sekâfe, Beyrut, 1983, 60.

¹³⁸ Hatîb el-Kazvîni, *Telhîsu'l-miftâh*, 254.

¹³⁹ el-Buhturî, *Divân*, neş. Hasan Kâmil es-Sayrafî, Dâru'l-me'ârif, Kahire, 1963, 164.

edilen anlamın ikinciye göre daha kapsamlı olması, anlamın bir kısmının alınıp, kendisini güzelleştirecek bir şeyin ilave edilmesi ele alınır. Ona göre, bu tür intihâllerin çoğu makbuldür. Hatta bu şâirin üstünlüğünü gösterir. Bu türler ne kadar gizli olursa o kadar üstün olur. el-Kazvîni, bunların, ikinci şâirin birinci şâirden intihâl ettiği bilirse önem ifade eder. Zira lafız ve anlamda beyitlerin aynı olması rastlantı da olabilir. İkincinin birinciden intihâl ettiği bilinmediği takdirde “*falan şâir şöyle dedi, filan şâir de ondan önce şöyle demişti,*” denilir¹⁴⁰.

el-Kazvîni, açık ve kapalı intihâl çeşitlerinden sonra başka birine ait lafız ve anlamın intihâl dışında tutulması gereken ancak bu konu altında ele alınan iktibâs, tazmîn, hall ve telmih konularını açıklar¹⁴¹.

Yahyâ b. Hamza el-‘Alevî (749/1349), *et-Tırâz* adlı eserinde intihâl konusunun belâgatın konusu olup olmadığı tartışmalarına katılarak şu tespiti yapar: İntihâl yapan kişinin aldığı beyitle kendi beyti arasındaki lafızlarda fasih, gayr-i fasih, nazmın tertibi, biçimi gibi şartlar ile anlam yönünden benzerlik olup olmadığına bakılır. Belâgat ilminde de bu hususlar önemlidir. Bu açıdan intihâlin, belâgatın konuları içerisinde ele alınması mümkündür. İntihâl mutlak anlamda sözün durumu ile ilgili olmadığı yönü ile de intihâl belâgat konusu içerisine girmez¹⁴².

el-Kazvîni’nin muasırı Muhammed b. ‘Alî el-Curcânî (769/1368), bedî‘ sanatlarının son kısmında intihâli üç kısımda ele alır:

1. *İntihâl (nesh)*: Bir sözün lafız ve anlamının tamamını veya lafzın bir kısmını almaya intihâl ya da nesh adını verir. Ona göre bu intihâl çok kötü bir durumdur.

¹⁴⁰ Hatîb el-Kazvîni, *Telhîsu’l-miftâh*, 255-258

¹⁴¹ Hatîb el-Kazvîni, *Telhîsu’l-miftâh*, 258-260.

¹⁴² Yahyâ b. Hamza el-‘Alevî , *et-Tırâz*, 190, el-Hadîdî’nin, es-Serikâtu’ş-şîriyye adlı eserinden naklen, 17.

2. *İğâre (mesh)*: Sözün biçimi ve nazmını daha iyi hale getirerek sadece anlamın alınması. Eğer yeni ifâde öncekinden daha güzel olmuşsa bu güzel bir durumdur.

3. *İlmâm (Selh)* : Sadece anlamın alınması¹⁴³.

Muhammed b. 'Alî el-Curcânî, intihâl çeşitlerinden sonra *nakl*, *mübâlaga*, *tahsîn* (anlama güzellik katmak), *iktibâs*, *tazmîn*, *'akd*, *hall*, *telmîh* kavramlarını ele alarak bunları intihâl olarak görmeyip, sanat olarak değerlendirir¹⁴⁴.

et-Taftâzânî (793/1390) de, *Muhtasaru'l-meânî* adlı eserinde el-Kazvîni'nin *Telhîsü'l-miftâh* adlı eserini cümle cümle şerh edip onun intihâl konusunda verdiği bilgileri açıklığa kavuşturur. Mesela, el-Kazvîni'nin "*şîir intihâli ve ilişkili olanlar*" ifâdesini et-Taftâzânî, "*iktibâs, tazmîn, 'akd, hall, telmîh gibi*" diyerek açıklar¹⁴⁵. Onun bu tür açıklamaları eserini daha çok başvurulmuş bir kaynak haline getirmiştir.

Halîl b. Aybek es-Safedî (764/1362), *Nusretu's-sâir* adlı eserinin otuzuncu bölümünde "*Havle's-serikâti's-şîriyye*" başlığı altında intihâl konusunu ele alır. es-Safedî, örnek beyitler vererek şîir intihâllerini açıklar. el-Mutenebbî'nin intihâl ettiği beyitlerden örnekler verir. Yine el-Mutenebbî'nin şîirlerini intihâl eden İbnül-Hayyât'tan örnek beyitler nakleder. Gizli intihâl¹⁴⁶ sorununa değinir ve bunların sebeplerini irdeler. es-Safedî, şîir intihâlinde iki beytin harflerinin sayısına da önem verir¹⁴⁷.

Hasan b. Osmân b. el-Huseyn el-Muftî (1059/ 1665), *Hulâsatü'l-me'ânî* adlı eserinde el-Kazvîni'nin *Telhîsü'l-miftâh* adlı eserini şerh eder. Son bölümünde el-Kazvîni'ye göre konu-

¹⁴³ Muhammed b. 'Alî el-Curcânî, *el-İşârât ve't-tenbîhât fî 'ilmi'l-belâga*, neş. 'Abdulkâdir Huseyn, Dâru'n-nahza, Kahire, 1981, 306-311.

¹⁴⁴ Muhammed b. 'Alî el-Curcânî, *el-İşârât ve't-tenbîhât*, 312-320.

¹⁴⁵ bkz. et-Taftâzânî, *Muhtasaru'l-meânî*, İstanbul, 1308, 229-232.

¹⁴⁶ Kâdî el-Curcânî gibi tenkitçiler, gizli intihalın, şâirlerin üstünlüğüne işâret ettiğini belirtir.

¹⁴⁷ es-Safedî, *Nusretus's-sâir 'ale'l-Meseli's-sâir*, 93, www.alwaraq.net/index.2htm erişim: 01.12.2005.

ları daha geniş açıklar¹⁴⁸.

İntihâlin Edebiyattaki Yeri

Klâsik Arap edebiyatında intihâl konusu aşırma (intihâl, serika), câzlik, edebî sanat, edebî güzellik gibi değerlendirmelerle ele alınmıştır. Bu farklı değerlendirmelerin ortaya çıkması intihâl kavramının tarihi gelişiminden kaynaklanır. İntihâl, müstakil edebî eserlerin yazılmasına kadar olan dönemde, aşırma ve büyük kusur olarak kabul edilmiştir. el-Asma'î, İbn Sellâm ve İbn Kuteybe'den itibaren intihâl konusunda teoriler ortaya atılmış, başkasına ait her sözün alınıp kullanılmasının intihâl olmayacağı ifade edilmiştir. Bu dönemden itibaren intihâl olgusuna aşırma gözüyle bakma yerine aşırma ile edebî bir ürünü ayırt edilmeye çalışılmış, bu konuda teoriler geliştirilmeye başlanmıştır. Tenkitçiler, konuya edebî sanat ve nazm güzellikleri yanı sıra, orijinallik-taklit ve lafız ve anlam yönüyle de bakmışlardır. Zaten edebî bir eserin lafız ve anlamlarındaki güzellik ve orijinallik onun en önemli özelliğidir¹⁴⁹. el-Âmidî, el-Curcânî ve el-'Askerî gibi tenkitçiler, orijinal lafız ve anlamı almanın serika ve intihâl olduğunu, ortak ve yaygın anlamı şiirde kullanmanın intihâl olmayacağını belirtmişler; *es-serikâtu'l-memdûhe(makbul intihâl)* ve hüsn-ü ahz (iyi alıntı) kavramlarını kullanarak önceki sözden daha güzel lafız ve anlam ortaya koymayı övülecek bir olgu olarak görmüşler ve yeni bir çehre kazanan şiiri sanat olarak değerlendirmişlerdir.

İbn Tabâtabâ ve İbn Vekî' gibi tenkitçiler, lafız ve anlamın tamamen alınmasını intihâl olarak görürken lafız ve anlamın daha güzel sunulmasını mazeret olarak değerlendirmişlerdir. el-Âmidî, Kâdî el-Curcânî gibi tenkitçiler de bunu mazeret olarak görmüşlerse de makbul intihâlin sanat olduğunu da ifade etmişlerdir. el-Askerî ile sanat anlayışı yeni bir ivme ka-

¹⁴⁸ bkz.Hasan b. Osmân b. el-Huseyn el-Muftî, *Hulâsatu'l-me'ânî*, neş. 'Abdulkâdir Huseyn, Dâru'l-i'tisâm, Kahire, tsz., 485-500.

¹⁴⁹ Bkz. Ahmed Bedevî, *Ususu'n-nakdi'l-edebî 'inde'l-'Arab*, Mektebetu nehdati Mîsr, Fücâle, 1960,357.

zanmış, İbnu'l-Esîr ile sanat olgusu üst düzeye çıkmıştır. İbnu'l-Esîr'den sonraki belâgatçılar makbul intihâlin, lafız ve anlama sağladığı güzellikler dolayısıyla sanat olarak değerlendirilmişlerdir.

Tüm alıntıları intihâl olarak gören tenkitçi ve edipler de vardır. Ebû Nuvâs, Ebû Temmâm, el-Buhturî, el-Mutenebbî gibi öne çıkan şâirlere ön yargılı bakan tenkitçilerin tutumu bu yönde olmuştur. Zaten bu büyük şâirlere haksız ve ön yargılı davranıldığı için önceleri intihâlin nelerde olduğu konusu sağduyulu tenkitçiler ve edipler tarafından geniş olarak değerlendirilmeye tâbi tutulmuş ve intihâl konusu devamlı gündemde kalmıştır.

Aynı dönemde yaşayan iki şâirden birinin söylediği şiiri diğer şâirin bunu duymadan zihnine, gönlüne doğarak söylemesi anlamına gelen *tevârud*¹⁵⁰ olgusu da şâirleri intihâl ithamına karşı rahatlatmıştır. Ancak lafız ve anlamı aynı olan iki beytin *tevârud* mü, intihâl mi olduğu kararını bu konunun uzmanı verebilir¹⁵¹.

Belâgatçılar intihâlin içeriğini daha da genişletmiş, *iktibâs*, *tazmîn*, *hall*, *akd ve telmih*¹⁵² gibi konuları “*bir yerden alma, nakletme*” yönleri itibari ile intihâl konusu içerisinde değerlendirmiş, kendine mal etme kasdı bulunmadığı için intihâl kabul etmeyip, sanat olarak görmüşlerdir. Modern dönem Arap belâgatında ve divân edebiyatımızda *iktibâs*, *tazmîn* ve *telmih* sanat olarak kabul edilirken; *hall* ve ‘*akd* daha ziyade intihâl’in makbul kısmında ele alınmıştır. Bu kavramları kısaca ele alalım¹⁵³.

İktibâs: Kur’ân’dan ve hadis’ten yapılmış alıntı anlamı-

¹⁵⁰ Ahmed Matlûb, Mu’cemu'l-mustalahâti'l-belâgiyye ve tavavvurihâ, II, 378.

¹⁵¹ Bedevî Tabâne, es-Serikâtu'l-edebiyîyye, 176.

¹⁵² Hatîb el-Kazvîni, *Telhîsu'l-miftâh*, 258-260.

¹⁵³ Bu sanat ve kavramları konu içerisinde ele aldığımız belâgat eserlerinde bulmak mümkündür. Bkz: Usâme b. Munkiz, *el-Bedî' fi'l-bedî'*, 264-272; el-Kazvîni, *Telhîsu'l-miftâh*, 250-259; Muhammed b. 'Alî el-Curcânî, *el-İşârât ve't-tenbîhât*, 312-320; et-Taftâzânî, *Muhtasaru'l-me'ânî*, İstanbul, 1308, 229-232; İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, 477.

na gelmektedir¹⁵⁴. Bu, şâirlerin çok kullandığı bir sanattır. İktibâs, asıl anlamına sadık kalınarak yapılan ve asıl anlamına sadık kalınmayarak yapılan iktibâs olmak üzere iki kısımda ele alınmıştır. Aşağıdaki birinci beyitte aslı anlama uygun, diğ-
gerinde ise aslı anlamın dışında mecâzî anlamda iktibâs yapılmıştır.

I. Beyit:İbnu'r-Rûmî (veya İsmâil el-Karâdîsi): (Hezec): II. beyit: İbnu'l-Ezrak (Basît)¹⁵⁵

قد كان ما خفت أن يكونا	إنا إلى الله راجعون
<i>Korktuğum şey oldu, zaten Allah'a döneceğiz.</i>	
لقد أنزلت حاجتي	بوادٍ غير ذي نزع
<i>Ben ihtiyaçlarımı ekin bitmeyen bir vadiye koydum.</i>	

İktibasta şiirdeki vezin gereği bazı uzatma vb. değiştir-
meler câiz görölmüştür¹⁵⁶.

Tazmîn: Bir şâirin başka bir şâirinin şiirindeki bir ifâdeyi işâret ederek şiirine nakletmesidir. Bu işâret alınan ifâdenin altı çizilmesi, farklı karakterde yazılması şeklinde olmaktadır.

Telmîh: Tarihi bir olayın şiir içerisinde nakletme sanatıdır.

'Akd: Bir şâirin nesir bir parçayı şiir haline dönüştürmesidir. Bu olgu, sanat olarak kabul edilmiştir.

Hall: Bir şiirin nesir haline dönüştürülmesi olup, sanat çerçevesinde değerlendirilmiştir.

İntihâl olgusu, Klâsik dönemde edebî tenkitçi ve belâgatçıların gündemine girmesiyle aşırma vakiasından edebî

¹⁵⁴ Arap edebiyatında iktibâs sadece Kur'an ve hadislerden yapılan alıntı anlamına gelirken; Türk edebiyatında ayet ve hadislerin yanı sıra güzel söz ve şiirlerden yapılan alıntıları da kapsamaktadır. Türk edebiyatında kapsamı için Bkz. İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, 477.

¹⁵⁵ Şiirde iktibâs edilen ayetler için bkz: İbrâhim, 13/37; Bakara 2/156.

¹⁵⁶ el-Kazvîni, *Telhîsu'l-miftâh*, 258-260.

alana kaymış, şâirlerin maharetlerini gösterdikleri bir alan olarak görülmüştür. İntihâl edilen beyitlere baktığımızda lafız ve anlamı aynen alınan fazla beyit görülmemekte, aynı olanlarında tevârud olma (rastlantı) ihtimali bulunmaktadır. Ayrıca ‘Abdulkâhir el-Curcânî’den sonra edebî özelliği fazla olmayan ilmî kuralların hakim olmaya başladığı süreçte İbnu’l-Esîr’in iyi intihâli sanat olarak görmesi ile edebî zevkte bir nebze de olsa canlanma sağladığı görülür. Ancak bu dönemde intihâlin ortaya çıkardığı sonuçlar ne kadar iyi olursa olsun, tenkitçilerin de belirttiği gibi intihâl kadim bir problem ve uzak durulması gereken bir durumdur.

İntihâl Konusunda Yazılan Eserler

İntihâl konusu III (IX) yüzyıldan itibaren edebî tenkidin konuları içerisinde ele alınmaya başlamıştır. Bu asırdan itibaren telif edilen edebiyat, eleştiri ve belagât kaynaklarında intihâl konusuna yer verilmiştir. İntihâlin tarihi gelişimi konusunda bu eserleri ele almaya çalıştık. Burada intihâl ile ilgili Klâsik kaynaklarda geçen müstakil çalışmaların kısa bir listesini vereceğiz¹⁵⁷.

1. *İbn Kunâse (207/823), “Serikâtu Kumeyyit mine’l-Kur’ân ve gayrihi”¹⁵⁸.*

2. *İbnu’l-Mu’tezz (296/908), “Serikâtu’s-şu’arâ”, İbnü’l-Mu’tezz, “Risâletü’n fî mehâsini’s-şî’ri Ebî Temmâm ve’l-Buhturî”¹⁵⁹,*

3. *Ebû Fazl Ahmed b. Ebî Tâhir Tayfur (280/1030), “Serikâtu’l-Buhturî min-Ebî Temmâm”, ve “Serikâtu’s-şu’arâ”¹⁶⁰,*

¹⁵⁷Mustafâ Heddâre, Muhelhil b. Yemût’un, “*Serikâtu Ebî Nuvâs*” adlı eserin önsözü, 7-10; Şevkî Dayf, *en-Nakd*, 77; İsmail Durmuş, İntihal mad., *T.D.İ.A*, 34.

¹⁵⁸Mustafâ Heddâre, Muhelhil b. Yemût’un, “*Serikâtu Ebî Nuvâs*” adlı eserin önsözü, 7-10. Bu eser, intihâl konusundan yazılan ilk eser olarak kabul edilmektedir. Bkz. İsmail Durmuş, İntihal mad., *T.D.İ.A*, 348.

¹⁵⁹Şevkî Dayf, *en-Nakd*, 77.

¹⁶⁰Mustafâ Heddâre, Muhelhil b. Yemût’un, “*Serikâtu Ebî Nuvâs*” adlı eserin önsözü, 7-10.

4. *el-Âmidî* (370/1010), “Farkun mâ beyne’l-hâss ve’l-muşterek min me’âni’ş-şi’r”; “el-Muvâzene beyne’l-Mutenebbî ve husûmihi”¹⁶¹.

5. es-Sâhib b. ‘Abbâd (385/995), “*el-Keşf ‘an-mesâvi’l-Mutenebbî*”, müellif, eserinde şâirlerin kusurlarını ele alıp, yer yer el-Mutenebbî’nin hatalarını değerlendirirken, onun iyi bir şair olduğunu da belirtir¹⁶².

6. İbn Cinnî, (392/1002)“*Kitâbu’n-nakz ‘alâ İbni’l-Vekî‘ fî şî‘ri’l-Mütenebbî*”¹⁶³.

7. el-Hâtimî (388/998), “*Hilyetu’l-Muhâdara*”; “*er-Risâlatu’l-hâtimiyye fî meâhizi’l-Mutenebbî el-mü’îbe*”¹⁶⁴; “*er-Risâletu’l-hâtimiyye fî meâhizi’l-hamîde*”

8. İbn Vekî(306/916), *el-Munsif fî nakdi’ş-şi’r*¹⁶⁵.

9. Kâdî el-Curcânî, *el-Vasâta beyne’l-Mutenebbî ve husûmihi*¹⁶⁶.

10. Ebû Sa’d Muhammed b. Ahmed el-‘Amîdî, *el-İbâne ân Serikâti’l-Mutenebbî*, neş.İbrâhim ed-Desûkî, Dârü’l-me’ârif, Kahire, 1961.

Günümüz Arap Edebiyatı Kaynaklarında İntihale Kısa Bir Bakış

Günümüz Arap edebiyatı eserlerinde intihâl olgusu Klâsik döneme göre aktivitesini kaybedip, Klâsik dönemden intikal eden bir birikim olarak görülmektedir. Bir çok belâgat eserinde intihâlden söz edilmezken; bazıları önceki döneme ait bilgilerin özetini vermekte, genellikle de el-Kazvîni’nin bu konudaki *nesh*, *mesh* ve *selh* üçlü taksimini nakletmektedir. Örne-

¹⁶¹ Mustafâ Heddâre, Muhelhil b. Yemût’un, “*Serikâtu Ebî Nuvâs*” adlı eserin önsözü, 7-10.

¹⁶² Bkz. es-Sâhib b. ‘Abbâd, *el-Keşf ‘an-mesâvi’l-Mutenebbî*, neş. İbrâhim ed-Desûkî, Dârü’l-me’ârif, Kahire, 1961, 230. (Eser, küçük bir risale olup, el-İbâne adlı eserinin içerisinde basılmıştır.)

¹⁶³ Mustafâ Heddâre, *es-Serikâtu’ş-şi’riyye*, 7-10.

¹⁶⁴ Eser, el-Hâtimî ile el-Mutenebbî arasında geçen münâzaradan oluşmakta ve el-İbâne adlı eserinin içerisinde yer almaktadır.

¹⁶⁵ Şevki Dayf, *en-Nakd*, 89.

¹⁶⁶ Bkz. el-Curcânî, *el-Vasâta beyne’l-Mütenebbî ve husûmihi*.

ğin el-Hâşimî, el-Kazvîni'nin bu taksimini kısaca ele alır. Emîn el-Bekrî, *el-Belâgatü'l-'Arabiyye fî sevbîha'l-cedîd* adlı eserinde¹⁶⁷, Alî Cârîm-Mustafâ Emîn, *el-Belâgatü'l-vâzîha* adlı eserinde¹⁶⁸ intihâl konusuna yer vermez.

Edebî eleştiri eserlerinde de aynı durum söz konusudur. Edebî eleştiri eserlerinde, Klâsik dönemde edebî eleştirinin en önemli konularından birinin intihâl konusu olduğu ifade edilir. Bazı eserlerde ise intihâl konusuna hiç yer verilmezken, bazılarında da kısaca yer verilir. Mesela Ahmed Bedevî, *Ususu'n-nakdi'l-edebî* adlı eserinde intihâl konusuna girmez¹⁶⁹. el-'Aşmâvî ise *Kazâya'n-nakdi'l-edebî* adlı eserinde intihâl konusunu kısaca ele alır¹⁷⁰. Bunların sayısını çoğaltmak mümkündür.

Günümüzde *es-Serikâtu'l-edebîyye* veya *es-Serikâtu's-şi'riyye* adlı müstakil eserleri de görmek mümkündür. Mesela, Bedevî Tabâne, *es-Serikâtu'l-edebîyye* adlı eserinde intihâl olgusunu lafız-anlam ile *orijinallik-taklit ve sanat* gibi özellikler açısından ele alarak Klâsik dönem intihâl konusuna geniş yer verir¹⁷¹. Muhammed es-Seyyid el-Hadîdî ise *es-Serikâtu's-şi'riyye* adlı eserinde el-Âmidî ile Kâdî el-Curcânî'nin intihâl görüşlerini karşılaştırmalı olarak ele alarak kendi görüşünü "bir şiir alınan şiirden daha güzel hale gelmişse bunun intihâl olmayacağı" şeklinde ifade eder¹⁷².

Modern dönem edip ve eleştirmenlerden bazılarının görüşlerini şöyle özetleyebiliriz:

Muhammed Mendür, intihâlin, geçmiş dönemde devamlı gündemde kalmakla birlikte yazar ve şairlerin durum ve

¹⁶⁷ Emîn el-Bekrî, *el-Belâgatü'l-'Arabiyye fî sevbîha'l-cedîd*, Dâru'l-'ilm li'l-melâyîn, Beyrut, 1982.

¹⁶⁸ Alî Cârîm-Mustafâ Emîn, *el-Belâgatü'l-vâzîha*, Kahraman yay., İstanbul, 1984.

¹⁶⁹ Bkz. Ahmed Bedevî, *Ususu'n-nakdi'l-edebî*.

¹⁷⁰ Bkz. el-'Aşmâvî, *Kazâya'n-nakdi'l-edebî*.

¹⁷¹ Bkz. Bedevî Tabâne, *es-Serikâtu'l-edebîyye*.

¹⁷² el-Hadîdî, *es-Serikâtu's-şi'riyye*, 45.

orijinalliklerinin tespiti açısından önemli olduğunu vurgulamış, şâirlere bilinçsiz şekilde intihâl ithamında bulunulmamasını gerektiğine işâret etmiştir. Mendûr, intihâlin orijinal lafız ve anlamların alınmasıyla gerçekleşeceğini, ortak anlamların alınmasının intihâl olmayacağını belirtir. Mendûr, İbnu'l-Esîr'in şâirlere sirkat metotları öğrettiği eleştirisinde bulunur¹⁷³. el-'Aşmâvî ise, intihâlin orijinal lafız ve anlamların alınmasında olduğunu, ortak anlamların alınmasının intihâl olmadığını belirterek, el-Âmidî ve el-Curcânî'nin intihâl görüşünü paylaşır¹⁷⁴.

Huseyn el-Mirsafî ve er-Râfî'î intihâlin orijinal lafız ve anlamda olup, ortak ve yaygın sözlerde olmayacağını ifade eder¹⁷⁵.

İntihal konusunda en sert tepkiyi Tâhâ Huseyn gösterir ve intihâli, şâirin kurtulması ve uzak durması gereken çok büyük bir kusur olarak görür. Tâhâ Huseyn bu tepkiden sonra yine de intihâlin orijinal lafız ve anlamların alınmasında olacağını belirtir¹⁷⁶.

Günümüz Arap edebiyatında intihâl konusu Klâsik dönemdeki kadar revaçta olmasa da bazı belâgat kitaplarında yerini almakta, yine lafız-anlam ile orijinallik-taklit konuları ile bağlantılı olarak edebî eleştiri eserlerinde ve edebiyat eleştirmenleri nezdinde ele alınmayı sürdürmektedir.

Burada özellikle vurgulamamız gereken bir husus vardır: Günümüzde intihâl şiirin sınırlarını aşmış ve bilimsel çalışmalarda kaçınılması gereken kurallardan biri haline gelmiştir. Bilimsel çalışmalarda kaynak verilmeden yapılan bilgiler aşırma (intihâl) kabul edilmektedir¹⁷⁷. Bu anlamda günümüzde

¹⁷³ Bkz. Muhammed Mendûr, en-Nakdu'l-menhecî 'inde'l-'Arab, Dâru'n-nehzati'l-Misriyye, Kahire, 1976 357/-373.

¹⁷⁴ el-'Aşmâvî, Kazâya'n-nakdi'l-edebî, 341.

¹⁷⁵ el-Hadidî, es-Serikâtu's-şi'riyye, 170-172.

¹⁷⁶ el-Hadidî, es-Serikâtu's-şi'riyye, 172.

¹⁷⁷ İntihâl, <http://www.fbe.mefu.edu.tr/intihal/intihal.thm>. 07.10.2005

intihâl olgusu bilimsel çalışmaların üzerinde kontrol mekanizması olarak durmakta, araştırmacıların intihâl ithamı ile karşı karşıya gelmemek için özen göstermeleri gerekmektedir.

Bu arada şunu da belirtmeliyiz, Klâsik dönem Arap edebiyatında şiirde intihâl konusu geniş olarak ele alınmasına rağmen, şiir dışındaki edebî, tarihî, bilimsel v.b. eserlerde intihâl olayı ele alınmamış ve bu eserlerde intihâl bir vâkıa olarak karşımızda durmaktadır. Üstelik bu intihâller, sayfalarca sürmüştür. Genel olarak müellifler, eserlerinin bazı yerinde aldığı şahıs ve eserini zikrederken, birçok konuyu kendi görüşü gibi yansıtmış, bu durum da okuyucu ve araştırmacıları yanıltmalarına neden olmuş ve olmaktadır. Ancak o dönemin şartları göz önüne alındığında, günümüzdeki bilimsel çalışmaya benzer kriterlerin oluşmaması hafifletici sebepler olarak görülmesi muhtemeldir.

Sonuç

Klâsik Arap şiirinde İslâm öncesi dönemden itibaren görülen intihâl olgusu, Emevîler döneminde nakâiz şâirleri el-Ferezdek, el-Ahtal ve Cerîr'in şiirlerinde yaygın olarak karşımıza çıkmaktadır. Abbâsiler döneminde tercüme faaliyetlerinin iç bünyedeki reaksiyonun ilmi gelişmeleri metodolojik ve kısmen içerik yönünden etkilemesi, şiirde de kendini göstermiştir. Bu dönemde, yeni gelişmelere paralel ifâde, anlam, üslup ve tarz geliştiren muhdes şâirler ortaya çıkar. Bu şâirlerin edebî sanatları vurgulu olarak kullanmaları, önceki şâir ve eleştirmenlerin hedefi hâline gelmelerine neden olmuş, bu nedenle eski şiir taraftarları Ebû Temmâm'ın öncülüğünü yaptığı yeni şâirlerin intihâl ettiği beyitleri tespit etmeye çalışmışlardır. Aynı şekilde yeni şiir taraftarları da eski şiir taraftarlarının öncüsü el-Buhturi'nin intihâllerini tespit eden çalışmalar yapmışlardır. Bu durum, intihâl konusunun tanımlanıp, sınırlarının belirlenmesi ihtiyacını doğurmuştur. el-Âmidî ve el-Kâdî el-Curcânî bu konuda objektif eleştirmen sıfatıyla intihâl konusunu ma-

saya yatırmışlar ve kendilerinden sonra da fazla bir değişiklik yapılmayan ölçüler koymuşlardır: Lafız ve anlamı aynı olan bir sözün/ şiirin aynen alınması intihâl (serika/nesh) olup bu açıkça aşırmadır ve büyük kusurdur. İntihâl, orijinal anlamlarda ve bedi' sanatlarında olup, ortak ve önceleri orijinal iken zamanla yaygın hale gelen anlamlarda intihâl olmaz. Genel olarak intihâl, iyi ve kötü olarak iki kısma ayrılır. Kötü intihâl, lafız ve anlamın olduğu gibi alınmasıdır. İyi intihâl ise, lafız ve anlamları değiştirerek, kelimelere farklı veya zıt anlam yükleyip alma ve alınan sözün biçiminin daha güzel bir hale getirilmesidir.

Şiir intihâli, şâirlerin kaçınmadıkları bir problem olmakla birlikte, edebiyatın, edebî eleştirinin hatta karşılaştırılmalı edebî eleştirinin, belâgatın ve edebî sanatların gelişmesine etkisi olmuştur.